

המשך 'על הפרק' מגליון מז

הרב יואל הלוי ראזנער

מח"ס מנחה עריבה עמ"ס עירובין, ברוקלין נ.י.

בענין שמירת המצות משעת קצירה

הניחו לנו מקום להתגדר בזה, דבימי הפר"ח והאחרונים הנ"ל לא היה נדפס עדיין ספרי הראשונים לרוב כמו בזמנינו, ומדברי הראשונים יש ללמוד ישובים לכל קושיותיו של הפר"ח, גם דברים ברורים בענין זה נגד שיטתו.

ונבוא להעיר על סדר דבריו מה שכתב דלא מסתברא דאינו לעיכובא, וכונת הגאון דמתיר הוא משום דס"ל דסגי בשימור דלישה וכדעת הרא"ש, כל זה גרם לו מחמת שלא העתיק הר"ן את דברי הגאון בשלימות, וכהיום כבר נדפס תשובת רב שר שלום גאון בשערי תשובה ובאוצר הגאונים וז"ל וששאלתם יכול אדם ליקח קמח מן השוק בשביל הפסח בשעת הדחק ויוצא בו ידי חובת מצה או לא. כך ראינו שבשעת הדחק מותר משום דאחזוקי איסורא לא מחזקינן ויוצא בו ידי חובתו, אבל לכתחילה לא משום שנאמר ושמרתם את המצות מצה המשתמר לשום מצה בעינין שימור מתחילתו ועד סופו עכ"ל. מלשון זה משמע להדיא כהרי"ף דלא הדר ביה רבא דלא כהרא"ש, ואפ"ה התיר בדיעבד ליקח קמח מן השוק, דלא כהפר"ח שכתב דאם בעי שמירה ודאי מעכב בדיעבד אלא כהאחרונים החולקים.

ומה שכתב שכן משמע מדברי הרי"ף והרמב"ם דשמירה משעת קצירה מעכב בדיעבד, הנה בחידושי הריטב"א על פסחים כתב להיפך וז"ל כתב הרי"ט ולענין פסק הלכה נראה דאין מעכב אלא שימור דלישה כפשטא דלישנא דרב הונא, וכן דעת הרא"ה אבל רבינו אלפסי סמך אדרבא ואמר ומיבעי ליה לאינשי לנטורי קמחא דפיסחא וכו' כתב הרי"ט ז"ל ומלשונו משמע שאינו מעכב בדיעבד ואינו

בשו"ע סימן תנ"ג החיטים שעושים בהם מצת מצוה טוב לשמרן שלא יפלו עליהם מים משעת קצירה, ולפחות משעת טחינה, ובשעת הדחק מותר ליקח קמח מן השוק עכ"ל. והיינו שנמשך אחר דברי הר"ן והרא"ש שמפרשי דמה שהחמיר הרי"ף דבעי שמירה משעת קצירה היינו דוקא למצוה ולא לעכב, וכן רבא עצמו החמיר רק למצוה ולא לעכב, ומשור"ה כתב רק טוב לשמרן משעת קצירה. והפר"ח חולק על המחבר וכתב שמשמע מדברי הרי"ף והרמב"ם דבעי שמירה משעת קצירה לעיכובא וכתב שכ"כ המ"מ, ועוד חולק על מה שכתב הר"ן דכל ששמר את החיטים קודם לישא יצא וחולק הפר"ח וכתב דאינו מחוויר דקרא ושמרתם את המצות ליכא לפרושי ביה אלא חדא מתרת, או לומר דקרא סתמא קאמר ומעידן קצירה בעי לנטורי ליה, או לומר דמעידנא דנחית לשמור דהיינו מנתינת מים דהוי מלישה ואילך דבעי נטירה, אבל נאמר דבעי שמירה מקודם לישא אבל לא מעידן קצירה זו מנין לנו עכ"ל. עוד כתב דמה שהביא הר"ן בשם הגאון שהלוקח קמח מן השוק יוצא ידי חובתו דלאו משום דס"ל דמה דקאמר הגמ' שימור דלישה לא הוי שימור דלא הוי לעיכובא, אלא ס"ל דרבא מחמיר על עצמו היה, ובאמת ס"ל דשימור דלישה הוי שימור זת"ד.

והנה כבר חלקו עליו כל האחרונים הלא המה החמד משה שסתור כל דבריו, והנה"ש והמקו"ח והב"מ, וישבו את כל ראיותיו, ועיין בחמד משה סימן תנ"ג ס"ק ד' וז"ל מה מאד הפריז על המדה להחמיר כולי האי, וכמעט כל ישראל יכשלו במצות עשה שא' מיני אלף יהיה לו מצה שמירה משעת הקצירה ע"ש. ועכ"ז

דס"ל דאינו אלא לכתחילה יח וחיודושי האגודה יט וארחות חיים אות קי"ז שהוא רק מצוה מן המוכרח כ וכ"כ הכל בו כא והריב"ש סימן ת"ב כב והרשב"ץ בספרו יבין שמועה שכתב כהר"ן. ולא מצאתי לאחד שיאמר שהוא מעכב בדיעבד כהפר"ח, וקצתם אף שבתחילה רצו לומר שהוא מעכב בדיעבד, מ"מ בסוף הביאו את דברי הגאונים להלכה.

והביאור הלכה סימן תנ"ג סעיף ד' כתב ודעת הפר"ח להכריע דשימור משעת קצירה מדינא הוא ולעיכובא הוא ואפילו בדיעבד, וכדבריו נמצא בכמה ראשונים עכ"ל. ולפי מה שביארנו לא נמצא אף ראשון אחד שיאמר דשמירה משעת קצירה מעכב בדיעבד. [לכך מהשאלות שיש בה גירסאות מתחלפות ועיין בקרבן נתנאל מה שכתב בדעת השאלות] וראיתי לזקני בתשובת ערוגת הבשם סימן ק"ל שכתב וז"ל דנהי דרוב פוסקים ס"ל כשיטת הרא"ש דלא בעי שמירה אלא משעת טחינה ואילך, הלא הפר"ח העלה עיקר להלכה דבעי שימור משעת קצירה מה"ת וראיותיו נפלאים כראוי מוצק עכ"ל, והנה הרי כבר ביארנו דשום ראשון לא ס"ל כוותיה לענין דיעבד, א"כ חובה עלינו לישוב את ראיותיו ולבאר את שיטת הראשונים ז"ל.

מה שהקשה הפר"ח על מה שכתב הר"ן דאם שמר משעת טחינה יצא, והקשה דאם נפרש דשימור דלישה לא הוי שימור, וא"כ ע"כ כוונת הכתוב משעת קצירה דקרא סתמא קאמר, הנה לא ראה הפר"ח את דברי הר"ן בחידושויו שלא היה נדפס בימיו, שתירץ את קושיתו בתוך דבריו וז"ל, אלא רבא הכי קאמר דודאי שימור מקמי לישה בעי דאי לא קפיד רחמנא אלא אשימור דלישא ושמרתם את המצות למה לי, דכיון דאמר רחמנא בערב תאכלו מצות ע"כ כ"ש לו לשמרם כדי שלא יבואו לידי חימוץ, אלא ע"כ שימור מקמי לישא בעי עכ"ד. והיינו דכיון דמיותר מה דצוה התורה ושמרתם את המצות דבשעת לישה בלא"ה צריכין להזהר מחמת איסור חמץ, ומזה ילפינן דצריך שמירה מעיקרא, וא"כ מחמת הכרח זה לא ידעינן אלא פורתא מקמי לישה,

אלא למצוה, תדע שהרי התירו הגאונים ליקח קמח מן השוק בשעת הדחק ושיוצא בה ידי חובתו, הלכך כך נראה במסקנא דלכתחילה עבדינן ליה שימור משעת קצירה, ומיהו בדיעבד בשימור דלישה סגי עכ"ל הריטב"א, הרי שמפרש את דברי הר"ף רק לכתחילה דלא כהפר"ח.

ומה שכתב הפר"ח שכן משמע מדברי הרמב"ם, הנה רבינו מנוח כתב להיפך ולומד בדברי הרמב"ם רק למצוה ולא לעיכובא עי"ש. ומה שכתב הפר"ח שכ"כ המ"מ שהוא מעכב בדיעבד, הנה לא כתב המ"מ כלל דשימור משעת קצירה מעכב בדיעבד, אלא כתב על דברי הרמב"ם מי שאין לו מצה משומרת אלא כזית כשגומר סעודתו ממצה שאינה משומרת מברך על אכילת מצה ואוכל אותה כזית, הוור ז"ל שהשימור אינו מעכב בדיעבד ולכתחילה ראוי לעשותו בכל הדגן, אלא שאינו מעכב אלא בלילה הראשון שהוא חובה לאכול מצה המשומרת עכ"ל הרי דלא דיבר כלל משמירה משעת קצירה, אלא מעצם ענין השמירה, שוב מצאתי בב"מ שכתב כן בכוונת המ"מ, וכן משמע מדברי הב"ח שהביא את דברי המ"מ בפשיטות, ואח"כ ס"ל דאין השמירה משעת קצירה מעכב.

ומה שהביא הפר"ח את דברי הרוקח דבעי שימור מתחלתו ועד סופו הנה לא כתב כלל שהוא מעכב, והרי רב שר שלום גאון כתב ג"כ לשון זה וס"ל דוקא לכתחילה. שוב מצאתי בתשובת חיים שאל סימן ע"א שתמה ג"כ על הפר"ח דברוקח לא כתב כלל שהוא מעכב בדיעבד, אדרבה מלשונו משמע שהוא רק למצוה. וכן דעת כל הראשונים הלא המה א הרמב"ן ב והר"ן ג הריטב"א ד והראב"ה סימן תפ"ה והראב"ן ו ומהר"ם חלאוה ז וחיודושי רבינו דוד ח והמכתם ט והמאירי י וחיודושי הר"י מנרבונא יא והעיסור דף קכ"ט שפסק כרבא ואח"כ הביא את דברי הגאון יב ופסקי הר"ד יג והרי"ז יד והשבולי קלט טו ותניא רבתי סימן מ"ה טז ורבינו מנוח יז והסמ"ג כתב וחכמים הראשונים היו נזהרים לשימור משעת קצירה, משמע דבזמנו לא היה נזהר, משום

מקודם לישא שאף בלא שימור מסתמא אינו מחמץ כיון שעדין לא בא עליו מים, א"כ אף אם לא שמרו לא ביטל המצוה, דהתורה הצריכה לשמור רק כשעלול לבוא לידי חימוץ, אלא שאם שמרו גם מקודם לישא מקיים ג"כ המצוה דושמרתם כמו שכתב לענין לתיתה.

ובחידושי רבינו דוד דף מ' ע"א כתב טעם נפלא דבאמת לא שייך שמירה אלא לאחר שבא עליו מים, וכמו דאמר הגמ' דבעידנא דנחית לה שימור עביד ליה שימור, וכתב דכיון שחזרו דבריו של רבא בלא ראיא אין לנו לומר שאם לא עשה בהם שימור זה מזמן קצירה שלא יצא ידי חובתו, אלא שלמצוה לכד הוא שמצריך שימור, אבל לעכב אין לנו אלא אם לא שמר אותם משבאו לכלל שימור כגון משעת לישא או משעת אפיה אם לתת אותם. וכו' ואח"כ הוסיף רבינו דוד טעם וז"ל, ולפי"ז יש לך לומר שאם נפלו החיטים למים או שירדו עליהם גשמים אם לא עשה בהם שימור לשם מצה אין יוצא בהם וכו' דהשתא נחית לשימור הוא, ובעי שימור לשם מצה כמו שאמרנו בלתייתה, ולפי"ז זכינו לידע טעם של חיוב שימור מעידן קצירה, אם שמא יארע לו שיראה שיפלו לתוך המים מעידן קצירה או יבואו אליהם מים שצריך שיעשה בהן שימור לשם מצה, [נ"ל כוונתו שיוציאם מתוך המים לשם מצות מצה ולעייין אם נתחמץ ויעשה כן לשם מצה] מיהו אם לא עשה שימור מעידן קצירה לוקח לו חיטים מן השוק ויוצא בהן בשימור דלישה, שאין לו לחוש שמא נפלו לתוך המים או יבוא עליהם מים דאחזוקי איסורא לא מחזקינן במצת מצוה ולא באיסור חמץ עכ"ל. מבואר מזה טעם חדש דבאמת לא שייך שימור אלא משנחית לכלל שימור, והיינו שבאו עליו מים אלא שצריך שמירה משעת קצירה דילמא יראה שנפל עליו מים, ואז הרי בא לכלל שימור וצריך שימור לשמה, ומשמע מדבריו דדוקא כשהוא ברשותו או ברשות ישראל אחר ויש חשש שיראה שנפל עליו מים, ואז יהא צריך השמירה לשמה, ומשו"ה צריך לדקדק בזה מעת הקצירה, אבל אם אינו ברשותו ולא ראה שנפל עליו מים לא שייך

דבזה לא היו צריכין לישמר מחמת איסור חמץ דלא מחזקינן איסורא, להכי אתי קרא לשמרו קודם לישא, אבל ודאי בשמירה פורתא שעושה בהחיטים יצא ידי חובתו, וזה גם דעת כמה ראשונים היראים והסמ"ק ורש"י והערוך דהקרא אתי לשמרו משעת טחינה, ולקמן נבאר טעם נוסף לשיטה זו. שוב מצאתי בתשובת חיים שאל להחיד"א סימן ע"א שהיה לו חידושי הר"ן פסחים כת"י, וכתב כדברינו דלפי"ד הר"ן בחידושיו נתישבה קושית הפר"ח.

ומה שהקשה הפר"ח על הגאונים דס"ל דאין שמירה משעת קצירה מעכב בדיעבד, והקשה דכיון דשימור משעת לישא מעכב בדיעבד א"כ אם נפרש הקרא ושמרתם לשעת קצירה, הו"ל לעכב בדיעבד כמו דשמירה משעת לישא מעכב, מצאנו בזה כמה תירוצים בדברי הראשונים בחידושי ר"ן כתב דהגאונים ס"ל דמדאורייתא הוי שימור דלישה שימור, רק מדרבנן ולמצוה מן מובחר צריך שימור מתחילתו ועד סופו, וכיון שהוא דרבנן אינו מעכב דבתחילה לא תיקנהו חכמים אלא למצוה מן המובחר.

ומדברי הרמב"ן נראה הטעם דאינו מעכב בדיעבד אף אם הוא מדאורייתא, כמו לתיתה דאינו אלא למצוה וז"ל, ולא דמי לתיתה דליתא אלא למצוה לקיים בהם מצוה שימור יותר, אבל הכא אפי' בדיעבד. וי"ל שאף זו [כמו לתיתה] למצוה דעיקור שימור בדיעבד ליתא אלא משיטיל למים ויכול לבוא לידי חימוץ תדע וכו' ש"מ שאר רבנן לא זהירי בהכי ומפקי נפשייהו בחיטי בעלמא, וכן מצינו לגאון וכו' עכ"ל. מבואר משום דס"ל דעיקור שימור הוא משטטיל למים ויכול לבוא לידי חימוץ, ומה שס"ל לרבא למצוה לשמור משעת קצירה הוא כדי לקיים יותר ושמרתם כל מה שיכול, ומה שהקשה הפר"ח אם כוונת התורה מקודם לישא הו"ל לעכב, לא קשה מידי דהתורה לא איירי כלל מן שום זמן לא מלישה ולא מקודם, אלא דהתורה צוה סתמא לקיים מצות שימור כל מה שיכול א"כ מלישה ואילך שבלא שימור ודאי מחמץ א"כ אם לא שמרו לשמה הרי ביטל המצוה של ושמרתם, אבל

דעת היראים שכתב בסימן צ"א וצריך שתהא שמירה לשם מצה משעת טחינה דכתיב ושמרתם את המצות בעינין שימור לשם מצה, ולא מטעם דלא פסק כרבא, שהרי בסימן ש"א כתב בחיטים הנמצאים בשוק לקנותם וגשמים נולפים עליהם אין לחוש עליהם וכו' אבל חיטים דשריין קיימא לן כרבה דאמר מצוה ללתות, ועוד אמר כל אגב מידליהו לא מחמציי, וכן הביא הריקנטי בשמו סימן קס"ב הרי דפסק כרבא דבעי שימור מתחילתו ועד סופו, ואפ"ה ס"ל דאינו מחיוב בשמירה קודם טחינה, וכן דעת העיטור דף קכ"ח ע"ב וז"ל ואנן עד דאתי ר' אלפס נוהגינן בלתייה פורתא וסו' ומנהגא מילתא הוא ולא שבקינן להו דהא כי ר' הונא ובי רבה לתיי ורבא אמר מצוה ללתות ועבדינן כמנהגא, ועוד דרבא לא הדר ביה דאיהו אמר מצוה ללתות לקיים מצות שימור. הרי דפסק כרבא וכתב אח"כ ומסתברא לן דרבא הוא דאמר לעשות הפיכו לשם מצה בשעת קצירה לעשות בהם שימור הראוי, "אלמא קודם לישא בעי שימור" ומר בריה דרבינא לא עביד בשעת קצירה אלא כשמביאין חיטין יפות בספינות היה אומר אלו יהיו לפסח לשמרן בשעת לישא וטחינה, וכן מנהגינן כשמקבל אחד חיטים יפות אומר אלו יהיו לפסח עכ"ל. הרי דהעיקר שיהא השמירה קודם הלישה שיאמר שהוא לשם פסח אלא דרבא עשה כן בשעת קצירה, ורבינא עשה כן אח"כ כשקנה החיטים, ועיקר שיהא השמירה כשהן עדיין חיטין, אלא רבא היה לו הזדמנות טובה לעשות השמירה בשעת קצירה.

וכן פירוש הערוך פירוש כיפי קצרות כלומר הפיכו עם החיטים בשקים שכשטוחן אדם חיטים בשביל הפסח, צריך לשמרן בשעת הרקדה מתחילה ועד סוף.

ונלענ"ד טעמם דס"ל הפירוש דשימור מעיקרא בעי, דהנה כבר כתב הרמב"ן דהמקשן היה סבר דחיטין לאו בכלל שמירה הן, דהתורה לא אמרה אלא ושמרתם את המצות משעה שהוא מצות, והיינו שכבר נילוש העיסה, אבל כשהוא עדיין חיטין לאו בכלל ושמרתם את המצות, א"כ י"ל דרבא ג"כ מודה להמקשן דחיטין לאו בכלל מצות הן, אלא ס"ל

שמירה כיון דלא מחזקינן שנפל עליו מים, סומכין על החזקה שעדיין לא נחית לכלל שמירה.

ובזה מיושב קושית הפר"ח בהא דקאמר הגמ' שימור דלישה לא הוי שימור, מלשון זה משמע שהוא מעכב בדיעבד, אבל לדברי רבינו דוד א"ש דהגמ' לא קאמר דלא הוי שימור, אלא בתחילה כשעדיין לא ידע הסברה של בעידנא דנחית לשימור, אבל אח"כ כשאמר ואפ"ה לא הדר ביה רבא, קאמר סתם אלמא קסבר שימור מעקרא מתחילתו ועד סופו בעינן, לכאורה למה שינה הלשון והכי הול"ל אלמא קסבר רבא שימור דלישה לא הוי שימור, אע"כ מזה דחזר ממה שאמר לעיל שימור דלישה לא הוי שימור אלא לא חזר בו ממה שאמר מצוה ללתות, דקסבר שמצוה לעשות שימור מחילתו ועד סופו, וכן כתב העיטור דרבא לא חזר בו ממה שאמר מצוה ללתות ע"ש.

וכן מיושב מה שתמה הפר"ח על הרא"ש שס"ל דרבא מחמיר על עצמו היה, א"כ מאי קאמר ואפ"ה לא הדר ביה רבא הרי להרא"ש הדר ביה רבא אלא שמחמיר על עצמו היה, ולמ"ש י"ל דרבא לא הדר ביה ממה דקאמר מצוה ללתות אבל ודאי הדר ביה ממה דאמר שימור דלישה לא הוי שימור, והרא"ש מדייק לה מהלשון "ואפ"ה" דמשמע דרבא קיבל הסברה דבעידנא דנחית לה אלא אפ"ה לא הדר ביה ממה דאמר בתחילה מצוה ללתות, דס"ל דמ"מ כל מה שמוסיף בשמירה שפיר עדיף, או מטעם סברת רבינו דוד או מטעם סברת הרמב"ן דהמקשן היה סבר דלא שייך שמירה קודם לישא דושמרתם את המצות כתיב ולא חיטים של מצות דליתנייהו בכלל שימור, וע"ז קאמר דלא הדר ביה וס"ל דגם חיטים הוא בכלל הקרא דושמרתם את המצות, ע"כ מצוה ללתות וחיוב לשמור לשמה גם בעודם חיטים, אבל מהסברא דשימור דלישה לא הוי שימור שפיר הדר ביה והבן.

ב

והנה שיטת רש"י חולין דף ד' (ד"ה דבמצוה קא עסיק) דסגי בשמירה משעת טחינה וז"ל, ושמרתם את המצות דמתחילת טחינה והרקדה בעיא שימור לשם מצה. וכן דעת הסמ"ק, וכן

וז"ל מיהו רבינו משה כתב בפירוש אחר שנקצר כשיטפא דהגמ' מ' ע"א, דאמרינן כי מהפכיתי כיפי משמע דלאחר קצירה קמזהיר לעשות שימור, ולא למימרא דס"ל דמחובר כה"ג לא מחמין, אלא כיון דמילתא דלא שכיחא הוא לא חש לה, ועוד שאין אדם נזהר בדבר שאינו ברשותו עכ"ל. הנה כתב שני טעמים א' משום דמילתא דלא שכיחא הוא שיתחמץ, ואפשר לפרש דס"ל כמהעיל צדקה וכהרבה ראשונים [חידושי הר"ן ורבינו דוד והראב"ה ורבי אליעזר ממין והריקנטי והריב"א ורבינו יואל שבהג"מ והפסקי תוס' והמאירי והתוס' שאנץ דף מ'] דמשו"ה אין חוששין שנתחמץ במחובר דאגב מידלייהו לא מחמצי, רק מעט מן המעט שמתחמצים, ומשו"ה אין צריכין שמירה קודם הקצירה, וכן כתב השדי חמד (ח"ז מערכת חו"מ סימן י' אות י"ג) דמדברי רבינו מנוח ראה גדולה להמעיל צדקה, ולקמן נאריך בענין זה בע"ה] וטעם ב' כתב דאין אדם משמר דבר שאינו ברשותו, כוונתו דאפי' את"ל דחיוב שמירה הוא אף מדבר שאינו שכיח, מ"מ לא חייבה התורה רק על דבר שהוא ברשותו, ונראה דאין כוונתו דאין הבעה"ב נותן לו רשות לקצור מקודם שנתבשל, דהרי אף מי שיש לו שדה א"צ שמירה מקודם, וגם כיון דמיירי דהמוכר נותן לו רשות לקצור לעצמו, למה לא יתן לו רשות לקנות החיטים ולקצרו קודם שנתבשל, אלא פשוט דכוונת רבינו מנוח דכיון שאין ביכולת האדם לשמור החיטים קודם שנקצרו, דאחר הקצירה יכול ליהזר להכניסו לבית או לישמר שלא יפלו למים, אבל קודם הקצירה אין יכול למנוע שלא ירד הגשם עליו, ע"כ לא חייבה התורה כלל לשמור קודם הקצירה.

וכן כתב מהר"ם חלאוה וז"ל דקרא סתמא כתיב ושמרתם משעה שאפשר בשמירה דהיינו מעידן קצירה עכ"ל. היינו דקודם קצירה א"א בשמירה דאין ביכולת האדם לשמור שלא ירד עליהם גשמים, ואף שאפשר לקצרו מקודם, זה לא חייבה התורה כלל שיקצרו מקודם, דהתורה לא חייבה לשמור רק משעה שהוא בידו לשמור לפי מה שהוא דרך העולם לקצרו.

דשימור מעיקרא משמע, היינו קודם שנעשה מצות והיינו בעודן חטיטין דזהו לשון שמירה, היינו שישמור אותו קודם הזמן, ועיין בפירוש ר' סעדיה גאון משלי עמוד י"ז וז"ל וכח השמירה הוא מה שבאמצעותו שומר האדם מה שהקדים ולמד מזמן אחד לזמן אחר, והוא נקראת שמירה ועליה נאמר הרבה בתורה ושמרתם עכ"ל. והיינו דשמירה הוא מה שמכין ושומר קודם הזמן להזמן שיצטרך, וכעין זה כתב בהלכות פסוקות מר' יהודאי גאון בריש הלכות פסח ושמרתם את היום הזה לדורתם שומרהו מלפני מאור ארבעה עשרה מכאן אמרו אור לארבעה עשר בודקין וכו' עי"ש. היינו דפירוש שמירה הוא קודם הזמן. ה"נ פירש ושמרתם את המצות קודם שנעשה מצות תהיה שומרים על הזמן שיהיה מצות, משו"ה צריך השמירה דוקא בעודן חטיטין כשעדיין אינו בכלל מצות, אבל כל ששמר פורתא כשהן עדיין חטים יצא ואינו צריך דוקא משעת קצירה.

ובזה מיושב מה דקשה לכאורה על שיטתם דסגי משעת טחינה דבגמ' אמרינן דבעי מתחילתו ועד סופו, ולהנ"ל מיושב דזה לשון הגמ' אלמא קסבר שימור מעיקרא מתחילתו ועד סופו בעינן, והיינו מן הזמן שעושה שימור מעיקרא והיינו כשהן עדיין חטיטין מן אותו זמן ואילך צריך שמירה עד סופו, וזה מדוקדק בהלשון שימור מעיקרא מתחילתו ועד סופו דלכאורה הלשון כפל מעיקרא ומתחילתו, ולמ"ש א"ש.

ג

והנה מאמתי מתחיל חיוב השמירה למאן דס"ל דצריך שמירה משעת קצירה, מצינו באחד עשר ראשונים דברים ברורים בענין זה, רבינו מנוח, מהר"ם חלאוה, יבין שמועה להרשב"ץ, פסקי הרי"ד, וחידושי הר"ן, תוספות פסחים דף מ', תוס' הרא"ש, ותוס' הר"ש שם, ראב"ה, פסקי תוס' מנחות, הראב"ד בספר תמים דעים סימן כ"ו. מדברי כלם מוכח דא"צ שמירה אלא מקצירה ואילך, אבל קודם הקצירה א"צ שמירה כלל, דכן כתב הרמב"ם אחר שנקצר, והטעם כתב רבינו מנוח

צריך להוציאו מן המים לשם מצה אבל אם לא נתהווה חשש חימוץ לא שייך כלל דין שמירה אפי' משעת קצירה, והנה כתב רבינו דוד שם וירדו עליהן מים דאמרינן נראה שאין חשש חימוץ בכך, משום דכל אגב ניזלייהו לא מחמצי, ואין חוששין לחימוץ כשירדו גשמים על הקמות ועל העמרים של חטים בעת הקציר, משום דאגב ניזלייהו הוא, שאין לומר שהטעם שלא חששו לכך מפני שהן מחובר, שהרי אמרו למעלה דלא היתה שעת הכושר היכי דמי כגון דאחמיץ במחובר עכ"ל. מבואר מזה דאף דיכול להחמיץ במחובר לא חיישינן לכך משום דכל אגב מידלייהו לא מחמצי, וממילא א"צ שמירה כיון דליכא חשש חימוץ דשמירה לא שייך אלא כשעולל להתחמץ והוא מוציאו מן המים שלא יתחמץ צריך לעשותו לשם מצה, [ועיין בצפנת פנח פ"ה מהלכות חו"מ מש"כ בזה] אבל הכא בלא"ה אינו מתחמץ כיון דאגב מידלייהו לא מחמצי, ומש"כ רבינו דוד לעיל דאם ירדו הגשמים על החטים אם לא עשה בהם שימור אינו יוצא בהם, מיירי רק לאחר הקצירה דאז לא שייך אגב מידלייהו לא מחמצי, ומה שלא נתחמץ הוא מחמת שהוציאו מן המים, וזה צריך לשם מצה [דלא כה"קציר חטים" דף מ"ו אות מ"א שטעה בזה ורצה לומר דמה שלא צריך שמירה הוא רק אם לא ירדו גשמים כלל בעת הקציר, אבל ז"א דהרי משמע מדבריו שזה דבר ההוה שירדו גשמים ואין חוששין לכך, דאל"כ מג"ל דהטעם הוא משום אגב מידלייהו דילמא לא חששו לכך משום דלא מחזיקנן איסורא כמ"ש לעיל, אע"כ דבשעה שהוא מחוברין לא שייך להתיר מטעם זה כיון דהוא דבר ההוה, ומה שכתב דמותר לקנות חטים מן השוק ולא חיישינן שירדו גשמים עליהם דאחזוקי איסורא לא מחזיקנן, היינו לאחר הקצירה, אבל כשהוא מחובר מותר רק מטעם דכל אגב מידלייהו לא מחמצי].

וכן מבואר בפסקי הרי"ד דאין חיוב שמירה אלא אחר הקצירה וז"ל, אלא בעי שימור מעיקרא כי היה אומר לאותן שקושרין בעמרים בעת הקציר, שישמרו אותן מן המים לשם מצה

והרשב"ץ בספרו יבין שמועה כתב וז"ל והנה שאין להחמיר להצריך שימור אלא בעידן קצירה אבל קודם קצירה אין להצריך שימור, שאם נפלו עליהם מים במחובר אין לחוש כלל, שא"כ לעולם לא תמצא חטים כשרים למצה של מצוה שלא נפלו עליהם מים במחובר, ומה"ט אין המים מכשירין הפירות לקבל טומאה אלא כשנפלו עליהם מים בתלוש עכ"ל. והיינו כיון דא"א בעולם לשמור מזה שלא יבוא עליהם מים כשהוא מחובר, ע"כ לא הוזהרה תורה כלל לשמור מדבר שא"א לשמרו, וזה גם הטעם שאין נעשה מוכשר לקבלת טומאה כשהוא מחובר, כיון שא"א לשמור מזה. ואח"כ כתב הרשב"ץ וז"ל אלא שמצינו בגמ' בפ' כל שעה דאמרינן דלא היתה לה שעת הכושר היכי דמי כגון דאחמיץ במחובר, וי"מ במי שנפלו עליו מים במחובר ונשאר עליו משקה טופח וכשנקצר ונתפתח והוציא צמח וכו' ואפ"ה מילתא רחיקא הוא ולמילתא דלא שכיח לא חיישינן, וסגי למעבד נטירתא מעידן קצירה אפי' לכתחילה עכ"ל. והיינו דלפירש האחר דאחמיץ במחובר היינו לאחר קצירה, א"כ היה מקום לומר דליחוש להו וליזהר ולשמור שלא לקצור בעודן לחין כדי שלא יתחמץ אחר הקצירה, לזה אמר דלא חיישינן להו ומשו"ה א"צ לשמרו ע"ז. כלל הדבר דלפירוש הפשוט דאחמיץ במחובר פירש בעודן מחובר, הדבר פשוט דא"צ לשמרו בשעה שהוא עדיין מחובר דהתורה לא צוה כלל לשמרו בשעה שא"א לשמרו, אלא אפי' לפירש האחר דאחמיץ אחר שנקצר, דבזה יש אפשרות לשמרו, אפ"ה א"צ ליזהר בזה אפי' לכתחילה כיון דלא שכיח שיתחמץ אח"כ מהגשמים שהיה עליו בעודן מחובר, זה פירש דברי הרשב"ץ. מבואר דליכא חיוב שמירה בעודן מחובר מחמת שני טעמים, דהתורה לא חייבה לשמרו בדבר שא"א, וב' דלא שכיח שיתחמץ א"כ א"צ לשמרו מזה, וזה ממש כעין שני הטעמים שכתב רבינו מנוח.

וכן עולה לפי דברי חידושי רבינו דוד, דכל הטעם דצריך שמירה משעת קצירה הוא משום שמא יארע לו שיראה שיפלו לתוך המים, ואז

אע"כ ליכא מצות שמירה כלל קודם הקצירה מחמת אחד מהני טעמים שכתבו הראשונים, וכן מבואר בפסקי התוס' מנחות אות ר"ו דסמכין דרוב שיבולת עומדין ואינם נופלים על הארץ ואגב מידלייהו נפלי, אבל א"צ שמירה בכל ימי גדילתו שלא יפלו לארץ, מחמת דליכא חיוב שמירה קודם הקצירה אף שיכול להתחמץ. וכן למש"כ באור זרוע סימן רמ"ט דהקצירה עצמו צריך ג"כ שמירה לשמה, א"כ בע"כ דמיירי דקוצר לאחר שכבר נתבשל, דמקודם לזה הרי אינו מקבל חימוץ כשהוא מחובר, ואפ"ה רק בהקצירה צריך שמירה ולא מקודם לזה, דהתורה לא חייבה לשמרו רק מעת שעוסק במלאכתו של החיטים.

הרי דברים ברורים מן הראשונים ז"ל דאין חיוב שמירה מתחיל אלא לאחר הקצירה, אבל קודם קצירה אין שום חיוב שמירה אף באופן שיכול להתחמץ במחובר, או מטעם דלא חיישינן להו דלא שכיח, או מטעם שא"א לשמרו והתורה לא חייבה דבר שא"א, או מטעם דכל החיוב הוא רק כשהוא מתחיל לעשות מלאכה עם החיטים, והרי הבאתי כמה ראשונים דס"ל דחיוב שמירה דאורייתא מתחיל משעת טחינה, אף שיכול להתחמץ קודם הטחינה, אפ"ה ליכא עדיין חיוב שמירה, א"כ אף להראשונים דס"ל דהחיוב מתחיל משעת קצירה, אין תימה לומר דאין הדבר תלוי בשעה שיוכל להתחמץ אלא הדבר תלוי בשעה שהוא עוסק עם החיטים, ובפרט להתוס' דעיקר השימור הוא ע"י הלתינה ואידי דמצריך שימור בעת הלתינה מצריך מתחילת הדיגון, א"כ מצד סברה זה אין הדבר תלוי כלל משעה שיכול להתחמץ, דהרי עיקר השימור אינו מחשש זה.

וכן העלו להלכה כמה אחרונים, ה"ה הגאון מפלאצק בספרו אלף המגן סימן תנ"ג ס"ק ד' וז"ל ונראה הטעם דבשעה שעומדין בקמה לא שכיח חימוץ, דאגב מידלייהו לא מחמצי, ואח"כ אין נעשה מלאכה בהם והעימור הוא מלאכה ראשונה, בהא הוא דבעינן לשם מצה עכ"ל. ומדבריו עולה שני טעמים למה א"צ שמירה קודם הקצירה א' משום דאגב מידלייהו

שלא ישורו השיבלים ויחמיצו, אלמא קסבר "שמתחילת מלאכתו" צריך שיעשה בהן שימור לשם מצה עכ"ל. והיינו דהתורה לא חייבה כלל שיעשה שמירה אלא בזמן שהוא עוסק במלאכתו של החיטים, שיעשה המלאכה באופן שיהא משומר לשמה, אבל קודם שהוא עוסק במלאכתו של החיטים לא חייבה התורה כלל שיעשה שמירה, כיון שאין לו עדיין שום עסק עם החיטים, וכן מבואר בחידושי הר"ן דף מ' ע"א (ד"ה כי הפכית) וז"ל אבל כיון דמצוה ללתות משו"ה ההוא דהוי עיקר שימור "צריך ג"כ שימור מתחילת דגן" עכ"ל. ומקורו מדברי התוס' (ד"ה כי) וז"ל סבר רבא אי לאו שיש שימור מחמץ בשעה שהוא עדיין דגן כגון לתינה לא היה מצריך שימור בשעת בי דרי "מתחילת הדיגון" עכ"ל וכ"כ בתוס' שאנץ וכ"כ בתוס' הרא"ש משעת העימור. ופירש מילת דיגון עיין רש"י דף ל"ג דיגון לשון אסיפה והעמדת כרי, והיינו דרבא לא היה מצריך לשמור אלא כשמתחילים לאסוף ולהעמיד כרי, והיינו מן הקצירה ואילך דאז מתחיל הדיגון. וכ"כ הראב"ד בתמים דעים סימן כ"ו ושימור דמצה משעת הגורן מכי מהפכי כיפי.

וכן מבואר ומוכרח מדברי הראב"ה סימן תי"ג ס"ל דיכול להתחמץ במחובר וז"ל וכיון שמצינו חימוץ במחובר אין לך תבואה שכשירה לפסח ולמנחות, שאמרינן שפעמים הגשמים יורדים שבוע ויותר והשבילים שוכבים במים ממש, ואינם עומדים לומר אגב מידלייהו לא מחמצי, אלא סמכינן איבש. ובסוף דבריו חזר מזה וכתב, דגבי תבואה שיורדים עליה גשמים אמרינן מסתמא אגב מדלייהו לא מחמצי, ותו אחזוקי אסורא לא מחזקינן, מבואר מדבריו דאפשר להתחמץ במחובר, והא דלא חיישינן היינו כשהקמה עומד אינו מתחמץ משום אגב מידלייהו, והא דלא חיישינן שנפלו לארץ הוא משום דאחזוקי אסורא לא מחזקינן ואם נימא דצריך שמירה מעת שיוכל להתחמץ היו צריכין לשמרו בכל ימי משך גדילתו שלא יפלו לארץ ולא לסמוך על החזקה, כמו שצריך שמירה לאחר הקצירה,

מסברא דיש חשש חימוץ דחק עצמו בלשון הרי"ף, אבל לאחר שהביא דברי הרמב"ם שמוכח דאין צריך שמירה קודם הקצירה, ודאי שנכון יותר לפרש דברי הרי"ף כפשוטו מעידן קצירה ממש ולא משעה שראויה לקצור, וכמו שפירש הרשב"ץ דעידן קצירה היינו אחר שנקצר, וכן מוכח מדברי רבינו מנוח שזהו מסקנתו להלכה דאין חוששין לשמירה קודם החימוץ ואין שום פלוגתא בזה בין הרי"ף להרמב"ם, ומה שרצה לדייק ממה שהביא לבסוף הלשון מעידן קצירה, פשוט שלא חזר ממה שהסיק לעיל אלא כוונתו מעידן קצירה לאחר שנקצר, ומה שהביא באות כ"א מדברי החיד"א הוא דיקדוק קלוש מאד.

גם מה שרצה ה"קציר חטים" לומר דלפי מה שכתב רבינו מנוח דא"צ לשמור מקודם לפי שאין אדם שומר דבר שאינו ברשותו, דזה דוקא בסתם אנשים שאין להם שדות אבל אם יש לו שדה ויכול לקצור מקודם שנתבשל או בשדה של אחר, מחיוב לעשות כן, ליתא דכבר כתבתי דאין זה כוונת רבינו מנוח, דאם בעל השדה נותן לו רשות לקצור בעצמו, למה לא יתן לו רשות לקצור מקודם, ולא דמי למה שתלוי הפוסקים השמירה משעת קצירה במי שיש לו שדה, דשם מיירי דאם אין לו שדה אינו יכול לקצור בעצמו, אבל כשיכול לקצור בעצמו למה לא יוכל לקצור במקדם, וגם הו"ל לרבינו מנוח לכתוב דלכתחילה יעשה כן, ועוד הרי רבינו מנוח מפרש כן דברי רבא, ובעובדא דרבא שפיר היו יכולין לקצור מקודם שהרי בתחילה פירש כן דברי הרי"ף, אע"כ כוונת רבינו מנוח דאין ביכולתו לשמרו מהגשמים קודם קצירה, ולא חייבה התורה לקצור מקודם.

גם מה שרוצה בדף פ"ט ובדף קמ"ב להעמיס בכוונת הב"ח דאם יש לו שדה ויכול לקיים שמירה משעת קצירה אינו יוצא אם לא עשה השימור משעת קצירה. לענ"ד אין זה כוונת הב"ח דאם היה מעכב לא היה תלוי כלל אם יש לו שדה או לא, דהרי שמירה משעת לישה הוא מעכב אף אם אין לו עיסה אחרת, דהרי בבציקות של נכרי אינו יוצא אפי' אם אין לו מצה אחרת, אלא כוונת הב"ח דכיון דאינו

לא מחמצי וב' משום דלא צריך שמירה אלא בשעה שהוא עוסק עם החיטים וכמו שכתבתי מהפסקי הרי"ד, אלא דבהקצירה עצמה לא שייך אלא טעם הראשון דאגב מידליהו, דהרי עוסק עם החיטים, ואחר הקצירה עד העימור לא שייך אלא טעם שני דאף דיכול להתחמץ, מ"מ א"צ שמירה כיון שעדיין אינו עוסק עם החיטים, אבל קודם הקצירה שייך ב' הטעמים דאגב מידליהו לא מחמצי, וכן כיון דעדיין אינו עוסק בהחיטים ליכא חיוב שמירה כלל. והנציב בספרו העמק שאלה על השאלות פורשת צו כתב דאין חיוב שמירה קודם קצירה אף באופן שאפשר להתחמץ. וכן בתשובת פעולת צדיק חלק ב' סימן קל"ה הביא דברי הרשב"ץ להלכה דאין צריך שמירה קודם הקצירה. וכ"כ המעיל צדקה דלא מצינו בשום פוסק חיוב שמירה קודם הקצירה, וכ"כ בתשובת מענה אליהו סימן ע"ח דאף דיכול להתחמץ במחובר מ"מ מצות שמירה ליכא קודם הקצירה. וכן מבואר בפשיטות בתשובת מהרש"ם ח"א סימן נ"ג. ובתשובת שערי צדק סימן פ"ו.

ד

והנה זה כשתי שנים יצא לאור ספר "קציר חטים" והוא ליקוט נפלא בעניני שמירת חטים, וטובה גדולה עשה במה שליקט את כל תשובות האחרונים לפונדק אחד, אבל במ"כ לא דק בכמה דברים, והוא רוצה לחדש דיש חיוב שמירה אף קודם הקצירה מעת שנתבשל ואפשר להתחמץ, וזה אינו דכבר הבאתי דברים ברורים מהראשונים דאין חיוב כלל בשמירה קודם קצירה אף אם נתבשל ויכול להתחמץ, מ"מ חיוב שמירה ליכא. הנה כתב בחלק שני דף מ"ב אות כ"ו כ"ז בכוונת רבינו מנוח, דזה מחלוקת הרי"ף והרמב"ם דלהרי"ף צריך שמירה קודם קצירה משעה שנתבשל, ובעידן קצירה היינו משעה שהוא ראיה לקצור, ורק להרמב"ם א"צ שמירה אלא לאחר הקצירה. ולענ"ד לא ראיתי שום הכרח לעשות מחלוקת בחנם בין הרי"ף להרמב"ם, דמש"כ רבינו מנוח דבעידן קצירה אפשר לפרשו משעה שהוא ראיה לקצור, כ"כ רק בתחילה כשהיה ס"ל

על הרשב"ץ נגד השו"ע. וכ"ז גרם לו להקצי"ח שלא התחיל להבין את דברי הרשב"ץ, ובעצמו כתב שם באות ל"ו שאינו מבין כלל את דברי הרשב"ץ [ועשה טעות סופר בחנם והוסיף תיבות וגם נתחלף לו טי"ת בתי"ו נטפח עם נתפח] והוא דימה דהרשב"ץ חולק על הראשונים וס"ל דא"א להחמיץ במחובר, ושזה טעמו שאינו חושש לשמירה קודם הקצירה, אבל ז"א דפשיטא דהרשב"ץ לא יחלוק על כל הראשונים ובפרט שרואין בחוש שיכול להתחמץ במחובר, וכמו שהקשה בעצמו, אבל כבר פירשתי לעיל את דבריו דהרשב"ץ כתב כאן שני תירוצים, ואדרבה בתחילה היה ס"ל להרשב"ץ בפירושו דאחמיץ במחובר ככל הראשונים, וחומרתי זהו קולתו דכיון דיכול להחמיץ במחובר פשיטא דא"צ שמירה ע"ז דהרי זה דבר שא"א לעשות, וע"כ לא חייבה התורה לעשות כן, והביא ראיה מהא דאין נעשה מוכשר לקבל טומאה בעורו מחובר, וזה מחמת האי טעמא, ומזה ג"כ ראיה דס"ל דיכול להחמיץ במחובר, דאם א"א במציאות להחמיץ הלא אין לו שום דמיון להכשר קבלת טומאה, דשם הוא גזירת הכתוב והכא תלוי במציאות, וע"כ כמ"ש דכאן נמי גזירת הכתוב הוא דאין צריך שמירה בעודן מחובר, ושוב כתב דלפי' היש מפרשים דס"ל דאחמיץ במחובר הוא אחר הקצירה, וכמ"ש בפסקי התוס', א"כ הלא אפשר ליזהר ואין לנו ראיה שלא ליחוש אחר הקצירה מהגשמים שקודם הקצירה, וע"ז תירץ דלא שכיח, נמצא דדברי הרשב"ץ עולין יפה אף [ורק] להרשב"א דס"ל דיכול להחמיץ במחובר, מ"מ חיוב שמירה ליכא וזהו דעת הפעולת צדיק בפירוש דבריו.

ובדף מ"ג הביא הקצי"ח באות כ"ז דכן ס"ל להלכה בעולת שבת ולבוש וש"ע הרב ותשובת דברי חיים דצריך שמירה אף בעודן מחובר, הנה לא דק יפה בדבר, ונתחיל בדברי הדברי חיים בח"ב סימן ל"ט וז"ל, אבל אם נקצרו לאחר שנתיבשו חיישינן לכולהו, דהרי ידעינן שנשרו במים דהגשמים היו הרבה למאד והוי כמו חיטים שנפלו למים, דלא שייך הטעם שכתב הרשב"א והשו"ע גבי ערימות, גם כי

מעכב אפי' אם יש לו שדה והוי רק מצוה בעלמא כמו לתיתה כמ"ש הרמב"ן, משו"ה אם יש לו שדה יש לו לקיים מצוה מן המובחר משעת קצירה, ואם אין לו שדה יקיים השמירה מעת שיכול, אבל קודם הקצירה אין חיוב אפי' לכתחילה.

גם מה שכתב דבימי הרמב"ם היו נוהגין לקצור מיד כשהגיע זמנו לקצור או קודם לזה מעט, ומשו"ה לא צריך שמירה מקודם הקצירה, דבריו נסתרים מדברי רבינו מנוח, דלדבריו אין הוכיח מדברי הרמב"ם דא"צ לשמור קודם הקצירה אחר שנתבשל, דילמא משו"ה כתב הרמב"ם אחר שנקצר משום דקודם הקצירה עדיין אינו מתחמץ דלא נתבשל עדיין, ובע"כ מוכח מזה דהיו רגילין לקצור אחר שנתבשל, וכן מוכח מדבריו בדברי הרי"ף דהיו נוהגים לעשות הקצירה איזה זמן אחר שכבר היו נתבשל, וכן מוכח מדברי רבינו דוד והר"ן, גם מה שכתב דבמדינות הרמב"ם לא היה שכיח גשמים בימי הקציר, הנה במדינות רבינו מנוח היה שכיח גשמים בימי הקציר וכמ"ש רבינו דוד והר"ן והראב"ה והמאירי והתוס' שאנץ ועוד, ואפ"ה כתב שאין חיוב שמירה קודם הקצירה.

ובחלק שלישי בדף נ' את ב' הביא מדברי העמק שאלה להגאון הנצי"ב שכתב דברים ברורים דאין צריך שום שמירה קודם קצירה, אף באופן שיכול להתחמץ במחובר, וכתב הקצי"ח עליו דלא ראה את דברי רבינו מנוח שמבואר דיש דין שמירה בעודם במחובר. הנה לפימ"ש אדרבה אם היה העמק שאלה רואה את דברי רבינו מנוח היה מוצא סיעתא לדבריו, דאין שום חיוב שמירה קודם קצירה. ולדבריו שומעין שאמר כהלכה.

עוד כתב הקצי"ח שם דמ"ש הרשב"ץ דלא חיישינן לחימוץ במחובר לא א"ש להרשב"א דס"ל דיכול להחמיץ במחובר. וכ"כ בדף מ"ו אות ל"ט דדברי הרשב"ץ לא א"ש להשיטות דיכול להחמיץ במחובר. וכתב דברשב"ץ גופיה מוכח דאי הוי ס"ל כשי' כל הראשונים דיכול להחמיץ במחובר איה"נ דצריך שמירה משעת קצירה, ותמה על תשובת פעולת צדיק שסמך

סומכין על החזקה דאכתי לא נחית לדין שימור, וכמ"ש גם בחידושי רבינו דוד, וודאי דין שמירה בעלמא שלא יבוא עליהם מים, לא שייך כשהוא עדיין מחובר, ויכוליך לסמוך על הא דלא מחזקינן איסורא כמ"ש הגאונים.

ובזה מבואר היטב מה דהורה הד"ח ליקח חיטים מאשתקד, ואם כוונתו לחיטים שמירה משעת קצירה מאשתקד, מוכח להדיא כדברינו, שכתב דלא ידעינן בהו חשש ממים, אף דלא ידע בודאי שאין בו חשש, אפ"ה מיקרי שמירה כיון דמקצירה ואילך היה משומר, וליכא מצוה שמירה קודם הקצירה, ואם כוונתו לחיטים דאשתקד מן השוק ולקיים בו רק שמירה משעת טחינה ולישה, הרי מוכח דבחיטים של שנה ההוא לא החזיק אפי' לשמירה משעת לישה וכהסברה שכתבתי, וכן מוכח סברה זו בתשובת שו"מ מהודרה א' ח"ג סימן פ"ז שצוה ליקח חיטים מן השוק מאשתקד.

ומה שהביא משו"ע הרב סימן תנ"ג סעיף י"ט שכתב וז"ל לפי שיש אומרים שמדברי סופרים אין אדם יוצא ידי חובתו בפסח אלא במצה ששמרה ישראל מחימוץ, מתחילת שעה שהיתה ראויה לבוא לידי חימוץ, דהיינו מיד בתלישת השיבלים מהמחובר, שאז אם היו נופלים עליהם מים היו מחמיצים, אבל בעודם מחובר אינם באים לידי חימוץ אם הם צריכין לקרקע כמו שנתבאר עכ"ל. והקצ"ח רוצה לדייק מזה דאם יכול לבא לידי חימוץ בעודם מחובר צריך שמירה בעודם מחובר. אבל לענ"ד מדיוק לשונו הזהב של הרב מוכח איפכא, דלדבריו הו"ל להרב לכתוב בזה"ל "מתחילת שעה שהיתה ראוי לבוא לידי חימוץ דהיינו מיד בתלישת השיבלים מהמחובר אם הם צריכין לקרקע", והרי כאן כתב סתמא מיד בתלישת השיבלים מן המחובר, ולא התנה דרק מחובר כזה שעדיין צריכין לקרקע, ורק אח"כ הסביר דהא דאינו יכול לבוא לידי חימוץ אינו אלא כשהו עדיין צריכין לקרקע, אבל כשכתב הדין לא כתב דבר זה. מזה מוכח דחייב שמירה אינו אלא לאחר תלישת השיבלים מן המחובר ואפי' כשאין צריכין לקרקע, מטעם שכתבו הראשונים דאגב מידלייהו לא מחמצו או

אין ברור שאין רוב תבואות חמוצות בריבוי הגשמים, כ"כ עד שכמעט נשרו החיטים במים, אך העולם נוהגין להתיר, אך לכאורה אם לא נקצרו קודם שיתיבשו בודאי לא מיקרי שימור, מה ששמרו בעת שנקצרו כיון דבשעה שבאו לכלל שימור היינו היבוש היה בהם חשש שנשרו במים, ולא מיקרי שמירה, ולכן טוב יותר ליקח מהחיטים דאשתקד שלא נמצאו מחומצים רק מעט מזעיר, ולא ידעינן בהו חשש ממים עכ"ל. הנה הדגיש וכפל דהא דלא מיקרי שמורה הוא רק משום "דידעינן" שנשרו במים או עכ"פ גשמים מרובים כ"כ דהוי כמו נשרו, משמע דאם לא ידע חשש ממים אף שלא היה יודע שלא היה שם מים, שפיר היה מיקרי שמירה משעת קצירה, ואם היה ס"ל דצריך שמירה קודם הקצירה הרי לא סגי במה דלא ידעינן בהו חשש ממים, אלא היה צריך לידע דאין בהן חשש ממים, דאל"כ הרי לא הוי שמירה כלל, ע"כ מוכח להדיא דליכא כלל מצות שמירה קודם הקצירה אף לאחר שנתיבש, ומשו"ה כיון דלא ידעינן חשש מוקמינן החיטים על חזקתן דלא מחזקינן ריעותא, ומקיים השמירה מהקצירה ואילך.

ומשכ הד"ח בתחילה דבשעה שבאו לכלל שימור היינו היבוש, אין כוונתו דבאו לכלל מצות שימור, אלא כוונתו דבאו להמצב דשייך לשמרו, דהוא עלול להתחמץ, כמו שאמרינן בגמ' דף מ' בעידנא דנחית לשימור דפירושו שייך לשמרו, וכוונתו דכיון שהוא עלול להתחמץ ויש ריעותא גדולה שנתחמץ במחובר, א"כ אף שאכתי ליכא חיוב שמירה, מ"מ עושה ריעותא בהשמירה של אח"כ, דמה בצע לשמרו אחר הקצירה מהחימוץ, כיון שיש חשש גדול שכבר נתחמץ, א"כ לא שייך כלל מצות שמירה אח"כ, כיון דיש חשש שכבר נתחמץ, זהו עיקר כוונתו. וגם י"ל סברה דכיון דידעינן דנשרו במים ע"י גשמים מרובים הוי ממש כמו לישה, ובוה פשיטא דצריך שמירה אף כשהוא מחובר אף למ"ד דא"צ שמירה משעת קצירה, כמו דאמרינן בגמ' דף מ' בעידנא דנחית לשימור לא עביד לה שימור, אבל כשלא ידעינן דבא עליה מים מרובים

רבינו מנוח, כיון שאינו זמן מרובה לא שכיח הרבה גשמים, ועיקר מה שרצה הלבוש לבאר כאן, הוא על כל ימי משך גדילתו שהוא זמן מרובה.

וכן מה שהביא מדברי העולת שבת שכתב וז"ל, אבל קודם לכן אין לחוש דאינה מקבלת חימוץ כי אם מקצירה ואילך, והיינו דוקא כשעדיין אינה מבושלת כל הצורך, אבל בשכבר מבושלת כל הצורך ואינה צריכה עוד לקרקע הרי הוא כמאן דמנחא בכדא ומקבלת חימוץ, ורצה לדייק מזה דחל חיוב שמירה כשנתבשל אף קודם הקצירה, אבל זה אינו מוכח כלל דהעולת שבת קאי על דברי המחבר שכתב טוב להחמיר, ורצה לומר דאף מאן דרוצה לעשות על צד היותר טוב כל מה שיוכל ורצה להחמיר לשמור כל אימת שאפשר להתחמץ, ע"ז כתב דקודם הקצירה אין לחוש כלל, אם קוצר קודם שנתבשל כל צרכו, אבל לא כתב דאם קוצר לאחר שנתבשל שמחויב לשמרו קודם הקצירה והבן.

ומה שהביא הקצירה את דברי הפרמ"ג סימן תנ"ג בא"א ז' שהביא דברי הב"ח, דמי שיש לו שדה שלו טוב לשמור משעת קצירה ותבואה שנגמר כל הבישול ראוי לקצרם מיד. ורצה לדייק מזה דיש חיוב שמירה מעת שנתבשל, אבל אדרבה מדברי הפמ"ג מוכח איפכא שלא צוה לשמרו בעודם מחובר, אלא צוה לקצרו כדי שאח"כ יוכל לקיים שימור, כיון דקודם הקצירה ליכא מצות שמירה ע"כ ראוי לקצור במוקדם כדי להביא החיטים לתורת שמירה כל מה שיכול.

אלא דבשו"ת מהר"ם שיק סימן רי"ז תמה על פסק השו"ע דאין צריך לשמרו אלא משעת קצירה וכ"כ הרמב"ם ביתר ביאור וכן מוכח בפוסקים וכן הוא מנהג העולם דקודם קצירה אין משמרים כלל, והקשה דשכיח דהארץ מתיבש קודם הקצירה, ולמה א"צ שמירה, ומסיק דהטעם הוא דהירושלמי בביצה יליף לאסור קצירה וטחינה ביו"ט מהסמיכות דאך אשר יאכל לכל נפש אדם לקרא דושרתם את המצות, דכמו דצריך שמירה מלישה ואילך, ע"כ דוקא מלישא ואילך מותר אוכל נפש

מטעמים אחרים, ומש"כ דצריך שמירה משעה שראוי לבוא לידי חימוץ הנה דיקדק בלשונו הזוהב וכתב "ראויה" לבוא לידי חימוץ ולא כתב "יכול" לבוא לידי כמ"ש בסימן תס"ז סעיף י"ב, ופירש "ראויה" היינו שהוא עלול ומוכן לכך דזה רק לאחר התלישה שמונח על הארץ דאז לא שייך הסברה דאגב מידלייהו.

ומה שהוסיף אח"כ דאם הם צריכין לקרקע אינם באים לידי חימוץ, כוונתו לבאר דאם היה יכול לבוא לידי חימוץ במשך כל ימי גדילתו, בודאי במשך כל ימי גדילתו יש גשמים מרובים מאד והוי כמו נשרו כמ"ש הדברי חיים, ונעייין מה שכתבנו בסוף המאמר דבגשמים מרובים בזמן מרובה גם המעיל צדקה מודה דעלול להתחמץ אי לאו דעדיין לא נתבשלן או שע"י גשמים מרובים יכול השיבולת ליפול לארץ ולישרות במים כמ"ש הראב"ה והפסקי תוס' והמעיל צדקה, א"כ בודאי כה"ג קרובה להתחמץ, ולמה לא צוה התורה לשמור בתחילת גדילתו שלא יפול לארץ וישירו במים, ולזה תירץ דבשעה שהם צריכים לקרקע אינן יכול לבוא לידי חימוץ, ואח"כ מזמן הבישול עד זמן הקצירה בסתמא אינן גשמים מרובים כ"כ בסתם שנה, ובזה אמרין אגב מידלייהו לא מחמצי, וא"כ אינם עלולין לבוא לידי חימוץ, ולזה אינן צריכין לשמירה קודם הקצירה, והוה הנלענ"ד בכונת הרב בדיקדק לשונו הזוהב.

ומה שהביא מדברי הלבוש סימן תנ"ג סעיף ד' דצריך לזוהר לשמרו שלא יפלו עליהם מים משעת קצירה דקודם קצירה א"א להם לבוא לידי חימוץ עכ"ל. ורוצה להוכיח מזה דאם נתבשל קודם הקצירה צריך שמירה מקודם, וז"א דא"כ הו"ל לזוהר לשמרו מעת שנתבשל ולא משעת קצירה, אלא פשוט דכוונתו ליתן טעם על מה שצוה התורה לשמרו רק מעת הקצירה, ולא כל ימי משך גדילתו לזה כתב דכיון דקודם קצירה במשך ימי גדילתו אינו מתחמץ, לא צוה התורה לשמרו במשך ימי גדילתו, ועל הזמן שמן הבישול עד הקצירה לא חשש הלבוש לבאר כאן, ושם צ"ל דלא צוה התורה לשמרו משום דבסתמא בשנה שאין הגשמים מרובים לא שכיח שיתחמץ כמ"ש

לקצור אחר שכבר היה נתיב, ומה שמבואר בחיי אדם ובכמה אחרונים חומרא לקצור בעודן צריכין לקרקע הוא לא מחמת דין שמירה אלא שחששו שיהיה הרבה חיטים מצומחות, וצ"ל שלא נתפשט חומרא זו בכל המקומות.

ע"כ מי שיש לו חיטים שנשמרו מעת הקצירה אף שנקצר לאחר שנתבשל ואין בו שום מצומחות, ויש לו חיטים שנקצרו קודם שנתבשל אבל יש בו מצומחות או נתבקעות ולא ביררם, מהודר יותר ליקח למצות מצוה אותן שאין בו שום מצומחות, אף שנקצרו לאחר בישולן, מ"מ נתקיים בו ושמרתם מהקצירה ואילך לכל הדיעות, אבל אותן שיש בו מצומחות הדבר תלוי בפלוגתת הראשונים בעינין ביטול איסור לכתחילה ובעינין חוזר וניער, ואף שאנו נוהגין להקל, מ"מ כבר מקדמת דנא נוהגין המהדרין לברר את החיטים ולא לסמוך על הביטול, ועיין בשו"ת מהרש"ם חלק ב' סימן רל"ט שכתב דלפי"ד הריב"ש דבדבר הצריך הבדלה לא מהני רוב, א"כ ה"ה הכא כיון דכתיב ושמרתם צריך לברור אפי' בדאיכא רוב. ע"כ אם לוקח החיטים שאין בו מצומחת המשומר מהקצירה ואילך עושה על צד היותר טוב.

ה

בירור אם ק"ל אגב מידלייהו לא מחמצי

כתב המחבר סימן תס"ז סעיף ה' דגן שבמחבר שנתבשל לגמרי וא"צ ליניקה כמאן דמנח בכדא דמי ומקבל חימוץ אם ירדו עליו גשמים. ובשערי תשובה שם הביא תשובת מעיל צדקה סימן ס"ט שאין לחוש לגשם שירדו על השיבלים בגשם שאינו חזק כ"כ, משום דאגב מידלייהו לא מחמצי, והנה יש לברר אם כוונת המעיל צדקה הוא לחלוק על השו"ע או דס"ל דהשו"ע מודה להדין דאגב מידלייהו לא מחמצי.

וכדי לברר דבר זה נעתיק לשון מעיל צדקה שהשע"ת הביאו בקיצור וז"ל, לכן נ"ל וס"ל דכל אגב מידלייהו לא מחמצי כמו שאמר אביי

ביו"ט, א"כ לפמ"ש הצ"ח בביצה דף ג' דהש"ס דילן ס"ל דרק קצירה אסור מדאורייתא ביו"ט, א"כ יש לפרש ההקש להיפך דמקשינן ושמרתם את המצות להקרא דאך אשר יאכל לכל נפש אדם, דרק מקצירה ואילך שהוא מותר ביו"ט יש חיוב לשמרו לשם מצה, לכן העלה המהר"ם שיק דאם יבשו כ"כ שאינו חייב התולש ממנו בשבת, א"כ חשוב כנקצר כבר ובעי שמירה.

והנה כבר תמה עליו זקני בתשובת ערוגת הבשם סימן ק"ל, דהרי רוב פסוקים ס"ל דקצירה ביו"ט אינו אלא דרבנן וכן פסק הרמב"ם, א"כ איך אפשר לפרש את דברי הרמב"ם בדבר שהוא עצמו לא ס"ל כן, והרמב"ן דס"ל דהוא דאורייתא הרי ס"ל דגם טחינה ביו"ט אסור מדאורייתא, א"כ לפי מהר"ם שיק לא יצטרך שמירה להרמב"ן אלא מטחינה ואילך וז"א, וע"כ צ"ל דאנן לא קי"ל כהירושלמי, וכן מוכח להדיא בפסחים דף מ' דא"כ למה ליה לרבא לחפש ראיות דשימור דלישה לא הוי שימור, ולבסוף סתר הגמ' ראיתו וכתבו הראשונים דרבא לא מצא ראיה לשיטתו, הרי היה יכול לומר בפשיטות דמקשינן ושמרתם את המצות לאך אשר יאכל דצריך שמירה מקצירה ואילך, אע"כ דהבבלי לא ס"ל ההיקש כלל, וכן כתב הצ"ח בביצה שם. והנה כבר אמרו חז"ל בבב"ב ק"ל אין לומדין הלכה לא מפי גמרא ולא מפי מעשה, ופירש הרשב"ם אם לומד הרב דרך לימודו ואמר מסתבר טעמא דפלוגי חכם אין תלמידיו למידין ממנו משם הלכה, דשמא אם יבוא לידו מעשה ידקדק יותר ויראה טעם אחר בדבר. וא"כ קשה ללמוד הלכה מדברי מהר"ם שיק האלו שלא כתבו למעשה, דשם בעובדא דידיה היה מתיר משום שהיה רק ספק נתבשל, ובגוונא דיבשו לגמרי לא היה נוגע למעשה, ע"כ אין ללמוד הלכה מזה, ובפרט שמהר"ם שיק לא ראה את דברי רבינו מנוח והרשב"ן שדיברו מזה. אבל זה יש ללמוד מדבריו דמנהג העולם היה לקצור אף דשכיח שנתבשל כבר, ואין מדקדקין לידע שעדיין לא נתיבש, וכן משמע מדברי המעיל צדקה דהמנהג היה

לא נתבקעו ובלא בדקו ונטחנוו אסור, אבל בבדקו ואין בהם ביקוע הרי הרשב"א עצמו בסו"ס ק"ב הנ"ל כתב דזהו הוכחה שלא נתחמצו עכ"ל. וכן כתבו הרבה אחרונים כדברי מהרש"ם, וכן פירש המעיל צדקה את דברי הרשב"א ומשו"ה ס"ל דכל הפוסקים וגם הרשב"א מודים דאם לא נתבקעו דאין לחוש למחומץ במחובר, ומה שחולק על הרשב"א הוא רק אם צריך לחוש למחומץ קודם שנתבשל, וכיון שחולק על הרשב"א וס"ל דיכול להתחמץ אף קודם בישולו ממילא הוא ראיה עצומה להסברא דאגב מידלייהו לא מחמצין, ולהרשב"א ליכא ראיה מזה כיון דאינו יכול להתחמץ אז, אבל אף דלפי שיטת הרשב"א ליכא ראיה, מ"מ אינו חולק על סברה זאת כמ"ש אביי, וכ"כ בשו"ת כרם חמר, דהרשב"א מודה להסברת המעיל צדקה דאגב מידלייהו לא מחמצין.

ובספר קציר חטים דף קי"ד אות קע"ו כתב שהמחבר כרם חמר לא ראה בפנים תשובת מעיל צדקה, רק מה שהביא המחצית השקל, שבפנים מעיל צדקה מוכח להדיא שפליג על הרשב"א. ואין דבריו נכונים דאדרבה מדברי המעיל צדקה מבואר דברים מפורשים דליכא למ"ד דלא ס"ל אגב מידלייהו כשהשיבילים עומדים, ומה שהביא מהשדי חמד ח"ז מערכת חו"מ סימן י" אות י"ג שבתחילה היה סובר דהמעיל צדקה אינו חולק על הרשב"א, אך מדברי העיקרי הד"ט סו"ס ח"י מבואר דחולק על הרשב"א, וכתב השדי חמד שוב נדפס תשובת רמ"ץ וראיתי שם גוף דברי המעיל צדקה עכ"ל, הנה מבואר מדבריו שלא ראה השדי חמד את דברי המעיל צדקה בפנים, רק מה שהביא הרמ"ץ, והרמ"ץ לא העתיק את כל דברי המעיל צדקה, ע"כ היה סובר שהוא חולק עליו בזה, אבל אילו היה רואה בפנים את דברי המעיל צדקה היה רואה שאינו חולק כלל על הרשב"א כמו שדקדקתי מדבריו. [והרמ"ץ כתב מדעתיה שהרשב"א חולק על המעיל צדקה, אבל לא כתב שהמעיל צדקה סובר כן בדעת הרשב"א].

לקמן ופסקו הרז"ה ושאר המחברים שעמו, ואע"פ דאנן לא קי"ל הכי לענין דגן תלוש, מ"מ אחר שביארנו דמחמץ גם בעודו לח וכו' אלא ודאי אף שאנו פוסקים דגם אגב מידלייהו מחמץ, מ"מ כיון שעדיין מחובר ומכוסה בקליפתו לא מחמץ וכו' ומכ"ש בענין זה שהספק דכל אגב מידלייהו לא מחמץ כלל הוי קרוב להלכה, כיון דאמר אביי בפסחים, אע"ג דרבא פליג עליו ואמר מי פירות אין מחמיצין, הרי אפשר לומר דלא פליג עליו בזה, אלא דמוסיף לומר דמי פירות דנפקא מינה שגם דרך הנחה אינו מחמץ, ולא פליג עליו כלל דהאי דכל מידלייהו, וכללי נקט בידך דכל דאפשר להשוות ולמעט פלוגתת הראשונים נקטינן, וכן פסקו רוב ראשונים כמ"ש הגהות מיימוני והובא דבריהם בב"י וממה שהתיר רבינו יואל הלוי וכו' ואף שסיים הב"י וזהו קולא יתירא ואין לסמוך עליה, היינו כל שהם בעין "מונחים ציבורים על הארץ" וקלופים אבל בחסרון אלו התנאים ועודם עומדים על הארץ בעמידת החיטים לא חיישינן להו כלל "ודרך מידלייהו דהני ליכא ליכא למד להחמיר", לדעתי ראוי וראוי לסמוך על הוראה הזאת אפילו בודאי נתיבשו לגמרי והם בקליפתו, וכו' ותדע לך ממאי דלא הוצרכו שימור אלא משעת קצירה ולא משעה שהם יבישים ונגמרים, ועוד הרי הטל לא מיעצר ונופל עליהם בכל יום, ולא הזכיר שום פוסק מזה דבר עכ"ל הצריך לענינינו.

מדבריו אלו ממה שכתב ודרך מידלייהו כי הני ליכא למ"ד להחמיר, וממה שהביא ראיה דלא הזכיר שום פוסק דבר משמירה מקודם קצירה, ומטל שקודם הקצירה, ש"מ דהמעיל צדקה סובר שגם השו"ע אינו חולק כלל על שיטתו דאין צריכין לחוש כלל על הגשמים היורדים על השיבילים כשהן עומדים, וליכא שום פוסק החולק על הוראה זו ומש"כ המחבר בשם הרשב"א דדגן שנתבשל מקבל חימוץ, הרי כבר פירשה מהרש"ם חלק ב' סימן ד' וז"ל ומ"ש הרשב"א דחיטים שנגמרו מקבלים חימוץ היינו שאינו מן הנמנע וצריך לבדוק אם

1

מזה הביאו ראייה דאמרינן אגב ניזלייהו לא מחמצין, וא"כ איך יעלה על הדעת שהרשב"א אוסר נגד המנהג ולא ס"ל דאגב מידלייהו והר"ן תלמידו ורבינו דוד הכירו לא ידעו מזה והביאו ראייה מן דבר שאינו, וגם כיון שהיה המנהג להקל למה לא כתב הרשב"א בתשובה ח"ז שם שיחדלו מן המנהג ויתחילו לאסור אם ירדו גשמים בעת הקציר, ומוזה ראייה עצומה שלא עלה על דעת הרשב"א לאסור אם ירד הגשם על הקמות ועל העמרים, ומה שכתב בתשובה ח"ז דמקבל חמוץ היינו דיש אפשרות לכך אבל דוקא במבוקעות, ואלו אחרונים שלא כתבו כן הרי לא ראו את דברי רבינו דוד וחידושי הר"ן שלא היה נדפס בימיהם, ואם היו רואים את דבריהם ודאי היו מסכימים לדבריהם.

ועתה נבוא לבאר דברי הרשב"א בתשובה ח"ז סימן כ' שאלת הא דאמרינן בפרק כל שעה ל"ג גבי תרומת חלה בפסח שלא היתה לה שעת הכושר היכי דמי כגון דאחמיץ במחובר, האיך המחובר בא לידי חימוץ, שהרי אין לך תבואה שלא נפלו עליהם מים במחובר. תשובה ההוא שנתבשל לגמרי במחובר ואינה צריכה כלל ליניקה, וכל שנתבשש לגמרי במחובר כמאן דמנחא בכדא ומקבלת חימוץ אם ירדו עליה גשמים עכ"ל. והנה הקצ"ח דימה שכוונת הקושיא הוא איך אנו אוכלים לחם בפסח א"א שלא בא עליהם מים, ונתקשה הקצ"ח למה לא תירץ לו הרשב"א שיכולים לאכול לחם בפסח אם רואין שלא נתבקעו, שאז אמרינן שמסתמא לא נתחמצו משום דאגב מידלייהו. מזה שפט הקצ"ח שהרשב"א לא ס"ל ההיתר דכל אגב מידלייהו ואוסר אף שלא נתבקעו, ולהכי הצריך להתירוק דקודם שנתבשל לא אתי לידי חימוץ, ובאמת שכן הבין המעיל צדקה שהרשב"א כתב את דבריו מחמת קושיא זאת.

אבל הקצ"ח לא שת לבו דהמעיל צדקה לא ראה את דברי הרשב"א בפנים רק מה שהביא הב"י, שלא העתיק את קושית השואל, והמעיל צדקה שפט מדעתו שזה היה קושית השואל, אבל המדקדק היטב בדברי הרשב"א שכבר

והקצ"ח כתב יסוד בתחילת ספרו דכל אלו האחרונים שפירשו את דברי הרשב"א שאוסר רק המבוקעות, לא ראו את דברי הרשב"א ח"ז בפנים שלא היה בנמצא כ"כ, וראו רק מה שהביא הב"י שלא העתיק את דברי השואל שבתשו' הרשב"א לפיכך לא הבינו היטיב את דברי הרשב"א ורק אלו האחרונים שאסרו אף האינם מבוקעות, הם ראו את תשובת הרשב"א בפנים וע"ז סובב והולך כל ספרו. אבל לאחר העיון היטב בדברי הרשב"א בפנים נראה להיפך, שאלו האחרונים שדימו שהרשב"א אוסר כל החיטים אף האינם מבוקעות, הם לא ראו את דברי הרשב"א בפנים רק מה שהביא הב"י, אבל המע"ן בדברי הרשב"א בפנים מוכח דהצדק עם אלו האחרונים המקילים, והמחמירים לא ראו את דברי הרשב"א בפנים. ומי לנו גדול מהמהרש"ם שכל רו לא אניס ליה ועיניו שוטטת בכל, ובודאי ראה את דברי הרשב"א בפנים והוא העלה שאין בדעת הרשב"א לאסור את כל החיטים.

וקודם שנבוא לגוף הענין נראה הוכחה פשיטא שדעת הרשב"א להקל, שהרי מבואר בחידושי רבינו דוד שהיה תלמיד הרמב"ן וחברו של הרשב"א שכתב בדף מ', וירדו עליהם מים נראה שאין חימוץ בכך דכל אגב מידלייהו לא מחמצין, וכו' ואין חוששין לחמוץ כשירדו גשמים על הקמות ועל העמרים של חיטים בעת הקציר משום דאגב ניזלייהו הוא, שאין לומר הטעם שלא חששו לכך מפני שהן מחובר שהרי אמרו למעלה דלא היתה שעת הכושר הכי דמי דאחמיץ במחובר עכ"ל. מדיקדוק לשונו נראה להדיא דלא הוא שחידש להתיר דבר זה דאגב מידלייהו לא מחמצין, אלא הביא ראייה מן המנהג כיון שהמנהג הוא שלא חששו לכך, מזה ראייה דסמכינן דאגב מידלייהו לא מחמצין, וכן מבואר בחידושי הר"ן שהיה תלמידו של הרשב"א וז"ל, דאגב ניזלייהו הוא אבל ליכא למימר דמשום דמחוברין נינהו לא חיישינן להו ע"ש. הרי דכל הראיה הוא מן המנהג שהיה פשוט בכלל ישראל שלא חששו על הגשמים בעת הקציר,

ועוד נראה לענ"ד דהמעין היטב בדברי המעיל צדקה יראה שינוי גדול מתחילת התשובה לסוף התשובה, שבתחילת תשובתו היה ס"ל בפשיטות דאנן לא קי"ל דאגב מידלייהו לא מחמיץ, והיה ס"ל דרבא חולק על אביי והצריך לחדש דכשהוא מכוסה בקליפתן מודה רבא, והיה ס"ל דהוא חידש דבר זה והרשב"א לא היה ס"ל כן ומשו"ה היה נתקשה איך אנו אוכלין לחם בפסח, אבל באמצע כתיבת תשובתו עלה בדעתו דאינו מוכרח כלל דרבא פליג על אביי אלא שמוסיף לומר טעם דנפ"מ דגם בדרך הנחה אינו מחמיץ, וסמך על הכלל דכל דאפשר להשוות ולמעט המחלקות נקטינן, וחיוק דבריו מדברי הראשונים שבהג"מ, ולאחר שנתברר לו זה היה ס"ל דליכא למ"ד דלא ס"ל כל אגב מידלייהו, וחזר ממה שהיה סובר לעיל דהרשב"א נתקשה איך אנו אוכלין לחם בפסח, דלהד"ם דמעולם לא נתקשה הרשב"א בזה דכו"ע ס"ל אגב מידלייהו לא מחמיץ, והרשב"א לא כתב את דבריו אלא להסביר את הגמ'.

והעומדים בשיטת המהרש"ם דאנן קי"ל אגב מידלייהו וכמו שהוכחנו את דעת הרשב"א רבים הם, תשובת בנין ציון החדשות סימן ה', ברכת רצה סימן ע"ז, ברכת חיים סימן כ"ג, בר ליואי מה"ת סימן ט', כרם חמר או"ח סימן ט"ו, דברי מלכיאל חלק ג' סימן כ"א, חבלים בנעימים ח"ב סימן ט"ז, שו"ת שמן המאור או"ח סימן ק"א אות ב' שכתב להדיא דהרשב"א מודה לסברת המעיל צדקה, ומש"כ הקצ"ח דף קצ"ח להקשות עליו כבר נתבאר היטב דלא קשה מידי, שו"ת משה האיש סימן י' דכתב דהפ"ח יכול להודות לדברי המעיל צדקה, אף דאינו חולק על המחבר סעיף ה', מ"מ מאחר שאינו מבואר בשו"ע לאסור בכל אופן אף שאינו מבוקע משו"ה אינו חולק על המחבר, תולדות אברהם יוסף, שואל ונשאל חלק ה' סימן ס', חלקת יעקב סימן ר"א, והדברי חיים ח"ב סימן ל"ט אינו חולק כלל על המרדכי בהסברה דאגב מידלייהו אלא שכתב דבנידון דידיה גם המרדכי מודה, כיון

נדפס יראה להדיא דלא זה הדרך ולא זה העיר, דאדרבה השואל והרשב"א המשיב לא היו להם שום קושיא איך אנו אוכלין לחם בפסח, שזה ידעו במציאות שדגן במחובר אינו מקבל שום חימוץ, וזה דבר הידוע לכל העולם ורואין זאת בחוש, וליכא שום צד ספק בזה, וידעו שאפי' אם ישרה החיטים במים בעודם מחובר לא יקבלו שום חימוץ, ועיין בתשובת הגאונים שחייטים המחומצים ניכרין במראה וריח וטעם, אלא קושית השואל היה על הגמ' דכיון דרואין בחוש דדגן במחובר אין מקבל שום חימוץ אף שירדו גשמים עליהם, א"כ קשה איך קאמר הגמ' דך ל"ג דאחמיץ במחובר שהוא נגד המציאות, וע"ז תירץ לו הרשב"א דמ"ש הגמ' דאחמיץ במחובר הכוונה לאחר שכבר נתבשל שאז יכול לקבל חימוץ, וזה מוכח גם מתירוץ של הרשב"א שלא נחית לבאר שקודם הבישול אינו מקבל חימוץ, וזהו הטעם שאוכלין לחם בפסח, אלא אדרבה נחית לתרץ אמתי יכול לקבל חימוץ והיינו לאחר שנתבשל כדי לבאר את הגמ', והשתא ודאי דמודה הרשב"א דאגב מידלייהו לא מחמיץ, ולא היה צריך לבאר זאת שלא נחתו לבאר אמתי שאינו מקבל חימוץ, אלא אדרבה נחתו לבאר אמתי יכול לקבל חימוץ אף שהוא מחובר, והיינו כשנתבשל אבל דוקא בנתבקעו כמו שכתבו המאירי ומהר"ם חלאוה ורבינו דוד והר"ן, ומ"ש תשובת רמ"ץ דהרשב"א לא ס"ל דאגב מידלייהו הרי כתב בעצמו שלא ראה בפנים את תשובת הרשב"א, ואפי' המעיל צדקה שהיה סובר דקושית הרשב"א היה איך אנו אוכלים לחם בפסח, לא היה ס"ל בדעתו אלא לאסור החיטים אם לא בדקו אחריהן כמ"ש מהרש"ם, וזה היה קושיתו איך אנו אוכלים לחם בפסח בלא בדיקה אחר החיטים, דהרי מותר לקנות קמח מן השוק, וע"ז הצריך לתרץ דבעודם יונקים מן הקרקע א"א לבוא לידי חימוץ וא"צ בדיקה, אבל אם בדק אחריהם ורואה שלא נתבקעו מודה הרשב"א דאפי' אחר שנתבשל דכיון דלא נתבקעו רגלים לדבר דאגב מידלייהו לא נתחמצו.

לתיתה, וכן פירש הב"ח את דברי הרא"מ דמה שהחמיר במים מרובים הוא משום דבזה שוהה החיטים זמן הרבה במים ויצא מגדר לתיתה, ועיי"ש שכתב שכן דעת הרשב"א דרק כשוהה הרבה אסור, ולזה כתב האגור דכיון שהיה בהם טופח להטפח מסתמא שוהה הרבה בלחלחותו ואסור לדעת הריב"א והרא"ם, אבל ודאי כשאכא הסברא דאגב מידלייהו מותר אף כשזלפו הרבה מים ואיכא טופח להטפח, והרי הריב"א הוא שס"ל ההיתר דאגב מידלייהו אפי' במים הרבה, ואיך נימא דהאגור שבנה את דינו מדברי הריב"א לא יסבור ההיתר דאגב מידלייהו, ע"כ הא דחילק רבינו מנחם והמ"ב בין גשמים מרובים למועטים אינו תלוי כלל בטופח להטפח, כיון דההיתר הוא מטעם אגב מידלייהו. וכ"כ החזו"א שם דכל שלא נתעכבו המים אלא הן זוחלין הויא זליפה המותרת וזו נקרא זליפה מועטת.

הרי לפנינו דרוב מנין ובנין מרבותינו האחרונים פסקו הדין דכל אגב מידלייהו לא מחמצי, ולא ראו שום סתירה מהשו"ע לדין זה, וכבר הבאתי לעיל אחד עשר ראשונים ה"ה הר"ן ורבינו דוד והראב"י ורבי אליעזר ממיץ והריקנטי והריב"א ורבינו יואל שבהג"מ והגהות אשרי פ"ב סימן כ"ז והפסקי תוס' מנחות והמאירי דף מ' (ד"ה מותר ובד"ה זה) והתוס' שאנץ דף מ' שמפורש בדבריהם דברים ברורים דגשמים היורדים בעת הקציר אין בהם חשש משום דאגב מידלייהו לא מחמצי, ומשמע מדבריהם שכן היה המנהג ולא מצינו לשום ראשון שיחלוק על זה להדיא, וא"כ איך יכולים לילך בתר איפכא להשליך את דברי הראשונים כמלאכים אחרי גוים מחמת דיוק קלוש בדברי הרשב"א, ואפי' אם היה הדיוק אמת הרי יש לנו אחד עשר ראשונים נגד הרשב"א היחיד, והקרא צווח אחרי רבים להטות, ומכ"ש שיש ראיות נכוחות שהרשב"א אינו חולק כלל על זה, ואפי' את"ל שהרשב"א חולק אינו לנו ראיה שהשו"ע בהביאו את דברי הרשב"א נתכון לפסוק כמותו לאסור את כל החיטים אף האינם מבוקעות, והרי לא כתב השו"ע רק שיכול לקבל חימוץ בעודם מחובר,

דהיה גשמים הרבה מאד וחלק גדול מהחיטים נתחמצו עד שאין ס' משו"ה ס"ל דחיישינן לכלהו, היינו כיון דיש חיטים הרבה שנתחמצו זהו רגלים לדבר על שאר החיטים, וכ"כ בשו"ת מאור יהושע דרק בנמצא הרבה מחומצים החמיר הד"ח, ובכה"ג י"ל דגם המעיל צדקה מודה דחיישינן להו, ומדלא כתב הד"ח בפשיטות דאנן לא קי"ל כהגהות מיימוני משמע דס"ל דקי"ל כן, וכן כתב החלקת יעקב בדעתו, וכן השואל ומשיב לא החמיר אלא כשיש הרבה מחומצות שזה רגלים לדבר על השאר, אבל בלא ריעותא גדולה י"ל דמודה הרשב"א לדברי המעיל צדקה. וכן פסק המגן האלף סימן תנ"ג ס"ק ד' בפשיטות דאגב מידלייהו לא מחמצי, וכן מבואר מדברי הפרמ"ג (סימן תס"ז א"א ה') והמהר"ט צהלון סימן ס"ה והובא בשע"ת, וכן ס"ל להפר"ח להדיא דאנן קי"ל גם כאביי דאגב מידלייהו לא מחמצי, ומה שחולק על הגהות מיימוני אינו אלא בנידון ההוא כמו שנבאר לקמן, וכן ס"ל להחמד משה בפשיטות דקי"ל כאביי, וכן משמע במחצית השקל סימן תס"ז סעיף ה' דס"ל כהמעיל צדקה, וכן פסק בעקרי הד"ט סימן י"ח אות פ"ב, והחזון איש סימן קכ"א אות כ"ה כתב על מה שהתיר הגהות מיימוני בשם הרא"ם בגשמים מזלפים על שק של חיטים משום דאגב מילייהו לא מחמצי, דלא מצינו מי שחולק בזה עיי"ש. והמ"ב בשעה"צ אות כ"ה אם אינו גשמים מרובים ס"ל דאגב מידלייהו לא מחמצי, ובס"ק י"ח כתב עיין בשע"ת מה שכתב בשם מעיל צדקה, משמע שסמך עליו.

והקצ"ח דף מ"ב אות כ"ה כתב דהגדר דגשמים מרובים הוא דזלפו מים כ"כ שיש בו טופח ע"מ להטפח, והביא ראיה מדברי האגור שהביא הב"י. ואין לדבריו שחר דהרי אפי' מעט גשמים יש בו טופח להטפח, ומה שהביא מדברי האגור אינו ענין לכאן, דשם ליכא הסברא דאגב מידלייהו לא מחמצי דמיירי מונחים בעליה, ומה שהצריך שם מים מרובים הוא מחמת דברי הריב"א דצריך שישנה זמן הרבה בתוך המים כדי שיהא יוצא מגדר

דמשמע דאסו רק מסברא, אלא הו"ל לכתוב שהוא נגד הגמ'.

ומש"כ המאמר מרדכי סימן תס"ז ס"ק ז' בטל היורד על השיבלים שאינו אלא לשעה וזליפה מועטת וכל כי האי גוונא אמרינן שפיר אגב מידלייהו לא מחמצוי, ומטעם זה נראה דאם נפלו מעט מזעיר טפי גשמים על השיבלים ונקצרו למחרתם דאין לחוש להם כל עיקר עכ"ל. מזה מוכח ג"כ דס"ל דק"ל כאביי דאם נימא דרבא חולק א"כ הוי לן למיחש אף בזליפה מועטת, דהמים היוצאים מן החיטים בשעת חריכה הוא מעט מזעיר וע"ז החמיר רבא, וכיון שזכינו דדעתו דק"ל כאביי יש לצרף דעתו לכל האחרונים שהבאנו, ואף שהחמיר בגשמים מרובים אפשר דכונתו דכה"ג צריך לחוש לחימוץ אם אין בודקים את החיטים כמ"ש מהרש"ם בדברי המחבר, ואפי' את"ל דס"ל דאסור בכל ענין מ"מ נקוט מיהא מדבריו דהסכימה דעתו להראשונים דק"ל כאביי, ומה שאסר בגשמים מרובים הוא מסברת עצמו דברבינו מנוח שהביא אינו מבואר אלא דבגשמים מרובים יכול להתחמץ, אבל לא כתב לאסור כשאנו רואין סימני חימוץ, אדרבה הרי כתב דאין לחוש לזה דלא שכיח שיתחמץ.

עוד הביא הקצ"ח מדברי היד יוסף רביד הזהב סימן תס"ז סק"ו שכתב דמוכח מהראשונים דלא ק"ל אגב מידלייהו לא מחמצוי, ועיקר ראיתו מדברי המחבר סעיף ה' וגם באגודה פ' כל שעה כתב ג"כ דין זה הרי דדעת פוסקים ראשונים לי"ל הך סברה דכל אגב מידלייהו לא מחמצוי והיינו ודאי משום דסברי דרבא פליג עכ"ל. הנה מסתימת דבריו נראה שהיה סובר דליכא שום פוסק ראשון דס"ל אגב מידלייהו לא מחמצוי, ואילו היה רואה האחד עשר ראשונים שהבאנו לא היה כותב כן, ועוד נראה שהוא הבין דדעת המעיל צדקה דא"א כלל להתחמץ בעודן מחובר וא"א שיתהוו סימני חימוץ בעודן מחובר, אלא אם נשרה השיבלים במים, ואם רואים סימני חימוץ זה ראייה שנשרו השיבלים אבל כשהם עומדים א"א בשום אופן להתחמץ, ובזה מובן מה

וא"כ אף אם הרשב"א היה ס"ל דאסור בכל ענין אף כשלא נתבקע מ"מ השו"ע לא כתב דבר זה, דבזה אפשר שסמך על שאר ראשונים דאגב מידלייהו לא מחמצוי, ולא הביא את דברי הרשב"א אלא לענין זה לאשמעינן דיכול לקבל חימוץ.

ומ"ש הקצ"ח דף ס"ה בחלק רביעי הערה י"ט דרבו המשיגים ע"ד המעיל צדקה וס"ל דלא קיל אגב מידלייהו לא מחמצוי. תמהני עליו שלא הביא שם אלא ד' אחרונים דלא ס"ל אגב מידלייהו, וכי זה יקרא רבו המשיגים הלא יש לנו נגד זה כ"ב אחרונים שהבאנו והביאם הוא עצמו בספרו שס"ל כהמעיל צדקה, ואפי' אם נוסף להד' עוד כמה אחרונים עדיין מיעוטא הוא נגד אלו האחרונים המקילים. ואף אלו הד' שהביא שם לא נהיר מה שהביא את דברי המאמר מרדכי סימן תס"ג ס"ק א' הנה מדבריו מוכח איפכא שכתב "ולולי דמסתפינא" אמינא דהך סברא דכל אגב מידלייהו לא מחמצוי לית ליה לרבא, ואח"כ כתב אלא דקשיא לי על זה ממ"ש הגהות מיימוני הביאם מרן לקמן בב"י סימן תס"ז גבי חיטין המובאים בשק וגשמים מזלפין עליהם דנראה דהך טעמא דאגב מידלייהו לא מחמצוי הלכה הוא וצ"ע עכ"ל. הנה אף שראה רק ראשון אחד שס"ל כן תבר לגזויהו וס"ל דהלכה הוא, ומכ"ש אם היה רואה האחד עשר ראשונים שהבאנו שהיה ס"ל בפשיטות דאנן ק"ל אגב מידלייהו לא מחמצוי, ועוד מוכח מדבריו מדהביא את דברי הב"י סימן תס"ז בשם הגהות מיימוני גבי חיטים המובאים בשק וגשמים מזלפין עליהם, וכתב עליו דנראה מזה שהלכה הוא והעלים עין ממה שכתב הב"י אח"כ וזו קולא יתירא ואין לסמוך עליה, אדרבה כתב דמוכח משם דהלכה הוא ש"מ דהבין כהחזו"א דמה שכתב הב"י וזו קולא יתירא לא קאי רק על מה שכתב לבסוף שהחיטים במקום מדרון או בעפר תיחוח שיכול המים ליכנס בקרקע, שרק זה הוא קולא יתירא, אבל עצם הדין דאגב מידלייהו הלכה הוא, ובאמת מדברי הב"י מוכח כן דאם נימא דכונתו דרבא חולק על אביי ולא ס"ל אגב מידלייהו, לא הו"ל לכתוב דהוא קולא יתירא

סעיף ה', ש"מ דמזה ליכא להוכיח מידי, משום דאיו מוכח מדברי המחבר לאסור כל החיטים.

ובגוף הוכחת הקול יהודה דאי היה נפק"מ בדברי אביי בנתיבש במחובר היה מביאין את דברי אביי, לענ"ד יש מקום להוכיח להיפך מדלא כתבו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם לזהר לקצור תיכף כשנתיבש כדי שלא יחמיץ במחובר, שזה היה דבר המצוי שירדו גשמים לאחר שנתבשל כמו שכתבו המאירי והר"ן ורבינו דוד, ע"כ משום דסמכו על הא דאביי. ובאמת לא נמצא בשום ראשון אזהרה כזו לקצור תיכף כשנתבשל ואף בשו"ע לא נמצא דין כזה, ורק כמה אחרונים אחר השו"ע חידשו חומרא זו לקצור כשעדיין צריכין לקרקע ולא מעיקר הדין אלא לחומרא בעלמא.

ומה שהביא הקצ"ח את דברי הפרמ"ג סימן תס"ג א"א א' בסופו שכתב וז"ל וליבש כן בתנור מדינא דהש"ס שרי דמידב דייב, ולדידן דלתיתה אסור דא"א בקיאין ה"ה זה עכ"ל. והנה לכאורה יפלא דהרי המחבר התיר לחרוך שני שיבילים וכתב הפרמ"ג דהרמ"א מסכים לזה דאף דאנו מחמירין במי פירות, מ"מ הכא איכא גם הסברא של מידב דייב, וכן כתבו המ"א והט"ז דמותו גם לדידן ואין מסיק הפרמ"ג אח"כ לדידן אסור מאחר שאנו מחמירין בלתיחה, והרי המחבר והרמ"א ג"כ מחמירין בלתיחה ואפ"ה התירו כאן. ע"כ לענ"ד כוונת הפרמ"ג דקאי על מה שכתב לעיל וז"ל ודע דאם יבשו קליות בקדירה ופלטו מים שלהן, ואח"כ טחנו ולשו עם מים דאסור, וע"ז מסיק הפרמ"ג דאם אחר שיבשו הקליות בקדירה ופלטו מים שלהן לא טחנו אלא תיכף הסירים מן הקדירה ונתנו בתנור בלא קדירה כדי ליבש המים שפלטו החיטים מותר מדינא דגמרא, דהרי אף מים ממש מותר, דכמו בלתיחה דרוחצין החיטים מותר כיון דתיכף אח"כ מיבשין אותו וטוחנין אותו, ה"ה הכא כיון דתיכף אחר שנתלחח בקדירה משימין אותו בתנור בלא קדירה, והלחלוחית מידב דייב מותר. אבל מאחר שאנו נוהגין לאסור לתיחה שמא ישוהו במים ולא יוציאם תיכף מן המים כמ"ש הרמב"ם, ה"ה הכא חיישינן שמא

שהביא ראייה מדברי האגודה שכתב כהרשב"א, והרי האגודה באות ל' הביא את דברי הסמ"ק דפירש דאחמיץ במחובר דמחמת רוב הגשמים מתבקעים החיטים וצומחים וקורים בלשון לעז ימרי"ר ולפעמים בא בתלוש יבררו החיטים ויאפו הכל בערב פסח עי"ש. הרי דלא החמיר רק בחיטים המצומחות ושאר החיטים לא חש להו כלל, אף דמיירי לאחר שכבר נגמרו כל צרכם, א"כ הרי מוכח דקי"ל אגב מידלייהו לא מחמצי, וצ"ל דהיד יוסף הבין דלהמעיל צדקה א"א כלל שיתחמץ במחובר בעודם עומדים להכי הביא ראייה מהאגודה נגד זה וכן מהרשב"א, א"כ לפי הבנת כל שאר האחרונים אין ראייה כלל מדברי הרשב"א והאגודה.

שוב הביא מדברי הקול יהודה שהעתיק בספרו אות י"ג שעיקר הוכחתו מדלא הביאו הרי"ף והרמב"ם והרא"ש את דברי אביי ע"כ צ"ל דכיון דרבא אמר הטעם משום מי פירות מוכח דלא ס"ל כאביי, דאל"כ למה ליה הטעם משום מי פירות, ומה"ט אינם מביאים כלל דברי אביי בזה, ואי היה נפק"מ בבלע החטה מים או בנתיבש במחובר היה מביאין דבריו, וזה דלא כהחק יעקב זת"ד. אולם לא ראה את דברי הר"ן ודברי רבינו דוד שלא היה נדפס בימיו שפסקו בפשיטות כאביי דאגב מידלייהו לא מחמצי, ומדלא כתב הר"ן שזה נגד הרי"ף שרגיל בכ"מ להביא את שיטתו ואינו זו מלהביא את דבריו, וכאן התיר בפשיטות ולא הביא שום חולק בזה ש"מ דס"ל דהרי"ף אינו חולק ע"ז. [ואפי' לדבריו אינו אלא שלשה ראשונים נגד אחד עשר שהבאנו] וכן האבנ"ז סימן תקכ"ט אות י"א עיקר ראייתו מדברי הרי"ף והרא"ש בהיתר חרוך תרתי שיבלי משום דמי פירות אין מחמיצין ולא משום דאגב מידלייהו לא מחמצי, והוכחה זה נסתר מדברי הר"ן, והאבנ"ז לא ראה את דברי הר"ן שלא היה נדפס בימיו. ועכ"פ יש ללמוד מדבריהם דהוצרכו לחפש ראיות דלא קי"ל אגב מידלייהו מדברי הרי"ף גבי מי פירות, ולא כתבו הוכחה הפשוטה מדברי הרשב"א בהא דאחמיץ במחובר ומדברי המחבר סימן תס"ז

בעפר תחוח או בספינה משום הלחלוחית שבעפר חשיבי מים באשבורן, ומצאתי ראייה עצומה לדברי החזו"א דגבי לתיחה ההיתר כיון שהולך ומתיבש ולא משום שטחנן מיד אפי' לדעת רא"פ, מדברי המאירי שכתב בדף מ' כדברי רא"פ (בד"ה ושמא) וז"ל ולא עוד אלא שגאוני ספרד כתבו שלא תלו הדבר בבקוע אלא בלתיחה שמאחר שאין שם מים הרבה וכן שהוא עוסק בהם אינו בא לידי חימוץ עכ"ל, ולעיל גבי לתיחה כתב וז"ל הלתיחה היא שהיו רוחצים החיטים יפה ואח"כ היו מנגבין אותם בשמש וטוחנים אותה. וכ"כ הנמוקי יוסף שם. והרי בשעה שהם מתנגבים בשמש הרי אינו עוסק בה, אע"כ הטעם שכיון שהולך ומתיבש אינו מחמיץ כדברי החזו"א. וכ"כ הב"מ דארבא שטבעה בחושטא צ"ל דנתחמץ בתוך המים דלאחר שהוציאו מן המים לא גרע מן אחר הלתיחה לרבינו אפרים דג"כ מונח נייחא ואפ"ה אינו מחמיץ, וצ"ל דס"ל להב"מ כדברי החזו"א דלחלוחית הנשאר אחר הלתיחה הולך ומתיבש.

והפרמ"ג סימן תס"ז א"א אות ה' מפרש את דברי המחבר סעיף ד' שהתיר אף עליונות הגדיש אע"פ שרבו הגשמים דהולכין אחר הרוב שאין מחמיצין דרך נפילה וזבים מיד בלא שריה "והרוח מנשב בהם" ע"ש. והרשב"א שלא התיר אלא אמצעית הגדיש וכן המחבר סעיף ו' היינו אם רואין שנתחמץ עליונות הגדיש, אבל בסתמא מותר. ולפי"ז עלה לנו חילוק חדש בין מ"ש הב"י על ההגהות מיימוני שזה קולא יתירה ואין לסמוך עליה שזה מיירי בבית או בספינה וליכא שם רוח המנשב, משו"ה אינו מתיבש מהרה ואפי' באופן דאיכא רוח המנשב כיון דמיירי דנתלחלח גם פנימיות הכרי והרוח אינו מגיע לשם, ע"כ באמצע הכרי אינו מתיבש מהרה ואיכא חשש חימוץ אפי' אחר הזילוף מחמת הלחלוחית, אבל בשיבלים העומדים בשדה ואיכא שם רוח המנשב מתיבש מהרה, ועכ"פ מתחיל היבוש תיכף וכיון דטרוד להתיבש אינו עושה פעולה המנגדת להבלע בפנימיות החטה, ואפי' להלבוש שהביא הפרמ"ג שם שחולק

ישהה הקליות בקדירה ולא יוצאים תיכף ליבש בתנור ומשו"ה אסור. אבל ודאי לענין לחרוך שני שיבלים בתנור בלא קדירה דתיכף כשיוצא המים שייך מידב דייב, אין הפרמ"ג חולק על השו"ע וכל הפוסקים שמותר. [נפשוט דלענין גשמים היורדים על השיבלים במחובר לא שייך חומרת הגאונים שאסרו לתיחה, שזה דבר הנעשה בידי שמים כמו בזמן הגמ' ולא שייך שום בקיאות בזה, והגאונים לא אסרו אלא דבר התלוי בידי אדם שצריך זריזות].

אך עדיין צריך לבאר הענין דאגב מידלייהו, דהחמד משה סימן תס"ז ס"ק ה' פסק הדין דכל אגב מידלייהו לא מחמצי אבל רק כשמיבשים החיטים תיכף לאחר זליפת המים לא מחמיץ, משום דנהי דבשעת זילוף המים לא מחמצי דכיון דטרוד לזוב למטה אינו נבלע לתוך פנימיות החטה, אבל לאחר שסיים מלזוב לכאורה נשאר מעט לחלוחית, וכן הפר"ח ס"ל הדין דכל אגב מידלייהו, אבל כתב שהטעם שכתב הב"י על הגהות מיימוני שזהו קולא יתירה ואין לסמוך עליה, היינו משום שלאחר הזליפה נשאר לחלוחות, ולכאורה זה קושיא על המעיל צדקה מה נעשה במעט לחלוחית הנשאר אחר שסיים הזליפה, אבל המעיל צדקה תירץ קושיא זאת בתוך דבריו שכתב דדוקא שם שהם מונחין בעין ציבורין על הארץ, והיינו דודאי הרבה חיטים יחד הטבע הוא שנשאר הלחלוחית זמן ארוך, כיון שבצירוף כל החיטים הוא הרבה לחלוחית יחד, אבל כשכל חטה וחטה עומד בנפרד בשיבלים, הטבע שנתיבש מהרה ואף אם נימא דזמן ההתיבשות הוא יותר משיעור מיל, מ"מ כיון דכבר התחיל ההתיבשות והולך ומתיבש בודאי אינו עושה פעולה המנגדת לזה להכנס אל תוך החטה, וכ"כ החזו"א סימן קכ"א אות י"ב (ד"ה ובמ"ב) גבי לתיחה דאף לאחר גמר הלתיחה אינו מחמיץ מחמת לחלוחית המים כיון שהולך ומתיבש וכ"כ שם באות כ"א ועי"ש באות כ"ה שכתב דמה שהתיר הגהות מיימוני בשם הרא"ם בגשמים מזלפים על השק דאגב מידלייהו לא מחמצי לא מצינו מי שחולק בזה, ומש"כ הב"י שזה קולא יתירה היינו דוקא

הארץ מחמיצין במחובר, אך רוב שיכולין עומדים ואינם נופלים לארץ ואגב מידלייהו נפלי. נראה מזה דס"ל דמעט לחלוחית הנשאר על השיכולת לא מחמצין, ואח"כ כתב או שמא כי קצריהו בעוד המים על השיכולת מחמיצין במחובר, אבל כשקוצרין יבשין אפילו הם לחים ע"י גידולם חוזרים לקדמותם, והיינו דלסברה זו א"צ לילך בתר רוב וליכא מחומץ במחובר, אלא כשקוצר כשהם לחים ונתחמץ אח"כ. ולכאורה הרי זה רק מעט לחלוחית, ולעיל היה ס"ל דמעט לחלוחית הנשאר אינו מחמיץ, אע"כ דכאן לאחר הקצירה שמקבצים הרבה שיבלים יחד שאז הלחלוחית נשאר זמן ארוך, ואינו מתחיל היבוש תיכף ומשו"ה מתחמצים. ויסוד זה רמז המעיל צדקה בתוך דבריו ומשו"ה כתב דליכא למ"ד דלא ס"ל אגב מידלייהו כי האי.

אמנם אף לדברי המעיל צדקה צריך לזוהר ליקצר במוקדם כל מה שיכול, דהרי אף להמעיל צדקה כל מה שהחטה עדיין לחה יותר שייך בה ההיתר דאגב מידלייהו, שכתב וז"ל אלא ודאי אף שאנו פוסקים דגם אגב מידלייהו מחמיץ מ"מ כיון שעדיין מחובר ומכוסה בקליפתן לא מחמיץ, וה"נ אפשר לומר גם כשנתיבש לגמרי לא חיישינן לחימוצו עד שנראה לעינים שנתחמץ לגמרי אבל בלא"ה לא, ואף את"ל כשנתיבש גרע טפי וחיישינן לה וכו', מבואר מדבריו דיותר שייך הסברא דאגב מידלייהו כשהוא לחה מכשהוא יבשה. ונראה לבאר טעם הדבר דכבר ביאר במגן האלף סימן תס"ז ס"ק ו' הטעם דאינו מחמיץ במחובר הוא משום דכל המים שנופל על החטה מתהפכים למי פירות דנעשה חלק מעצם החטה, וע"כ ס"ל להמע"צ דאף דק"ל דאגב מידלייהו שרקי ונפלי ואינם נבלעים בהחטה, מ"מ מים משהו יכול להבלע בהחטה דרך הילוכו, אלא שמהו כזו אין בכחו להחמיץ דאדרבה לחלוחית שבהחטה גובר על המים ומהפכו למי פירות, וא"כ כל זמן שהוא יונק מן הקרקע יש בו הרבה לחלוחית, וא"כ אינה קרובה להתחמץ אלא אם יפלו עליו מים הרבה מאד עד שאין בכח הלחלוחית שבחטה להפוך את

וס"ל דעליונות הגדיש אסור, אינו ראייה שחולק על סברת הפרמ"ג לגמרי אלא דוקא בגדיש שהוא הרבה חיטים יחד נשאר הלחלוחית זמן ארוך, אבל כשחיטים עומדים בשיבלים שכל חטה הוא בנפרד שולט רוח המנשב בכל חטה ותיכף מתחיל היבוש, ואין הלחלוחית נכנס לתוך פנימיות החטה מאחר שכבר התחיל ענין ההתיבשות. וע"כ אין דברי המעיל צדקה סתירה למש"כ הרמ"א בשם האגור דאפי' זליפה מועטת שירדו על החיטים ונתלחלו אסור, ולמדו בד"מ מדברי רבינו אפרים, שזה מיירי בהרבה חיטים יחד והם בעליה וליכא שם רוח המנשבת, וכן אינו סתירה לדברי הפר"ח שהחמיר בדינו של הגהות מיימוני שמיירי בכה"ג.

וכן משמע מדברי הגהות אשרי סימן כ"ז שהביא ההיתר דאגב מידלייהו על דברי הרא"ש שהביא את דברי רבינו אפרים, ומשמעות דבריו שאינו חולק כלל על דברי הרא"ש אלא מפרש את דבריו עי"ש. וכן מוכח להדיא מדברי המאירי דף מ' דגם רבינו אפרים יכול ליסבר ההיתר דאגב מידלייהו דלאחר שהביא את דברי רבינו אפרים כתב (בד"ה זה) זה שכתבנו לפי דרכינו בחיטים שטבעו מפני שנחו לשם כך הדין בחיטים שנפל עליהם גשם שהרי המים נחים לשם מאחר שנדרשו התבואה וי"א אף משנקצרה, הרי דלכל היותר לא שייך סברת רבינו אפרים אלא לאחר הקצירה, ואין כונתו משום דקודם הקצירה אינו יכול להתחמץ משום דמיירי שעדיין צריכין לקרקע, שהרי נתן טעם שהמים נחים לשם מאחר שנדרשו או שנקצרו, ומשמע שקודם לזה אין המים נחים שם וליכא חששא אף לדברי רבינו אפרים. וזה מתאים עם מה שכתב המאירי בדף ל"ב דאחמוץ במחובר מיירי דוקא כשנתבקעו, אף שס"ל הכא כרבינו אפרים דכשנחו המים אסור אף כשלא נתבקעו, וע"כ משום דקודם הקצירה לא נחו המים כלל משום דאגב מידלייהו הוא.

ולענ"ד מוכח סברה זו מפסקי התוס' מנחות לחלק בין הרבה חיטים יחד, שדוקא אז מזיק זליפה מועטת שכתב דתבואה השוכבת על

עליו ולהפכו למי פירות, אפי' בעודו יונק מן הקרקע, מזה הכריח המעיל צדקה דאמרינן אגב מידלייהו, וזהו הטעם שכתב רבינו מנוח דלאחר שנתבשל אינו מקבל חימוץ אלא בגשמים מרובים וכן משמע במאירי, ובזה מובן מה שאנו רואין במציאות דאם שוהין החיטים ימים רבים במחובר לאחר שנתיבש דהחיטים מתחמצין ולא מהני לזה הסכרה דאגב נזלייהו, דכיון שנתיבש לגמרי אין כח בהחטה להפוך את המים למי פירות, וא"כ אם איכא הרבה גשמים ימים רבים א"כ לאט לאט נכנס מים בחטה עד שמתחמץ. ובודאי אף הראשונים שהתירו מחמת אגב מידלייהו לא התירו אלא כשנולף עליו מים פעם ושנים או יותר אבל לא כשנולף עליו מים בלי שום שיעור וזה דבר פשוט וברור.

כל המים הנולים עליו למי פירות, אמנם לאחר שנתבשל שלחליחותו הולך ומתמעט עלול יותר לקבל חימוץ אפי' במים יותר מועטים כיון שאין בהחטה ליחות כ"כ להפוך את המים שנופלים עליו למי פירות, ומשו"ה כתב המעיל צדקה דיש מקום לומר דכשנתיבש גרע טפי, מ"מ להלכה כ"ז שלא ראינו שנתבקע סמכינן על אגב מידלייהו, אבל ודאי לכתחילה צריך ליהדר לקצור במקום כל מה שהוא לחה יותר.

ובזה מיושב מה שתמה הדברי חיים על המעיל צדקה, אין אפשר לומר דאגב מידלייהו לא נבלע, הרי ראינו שגדל החטה ע"י המים ולמ"ש י"ל דודאי מעט המים שנבלע יש בכח החטה להפכו למי פירות, אבל אם לא היינו אומרים אגב מידלייהו היה נבלע בהחטה מים רבים מאד, ולא היה באפשר להחטה להתגבר

קרא עלי מועד

אחז"ל כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בנחמתה ולא אמרו בלשון עתיד שיזכה ויראה בנחמתה. הענין הוא דהנה חכמים הגידו דתשעה באב אקרי מועד [דכתיב קרא עלי מועד] ואין אומרים בו תחנון, והלא יפלא למה יקרא מועד וקרבת ה' לא הקריבו במועדו, אבל הענין כי נתבונן איך היתה כזאת שזה קרוב לאלפיים שנה שכחנו כל טוב בעוה"ר ועדיין לא נשכח (ביהמ"ק) ועפעפינו יזלו מים מה שלא אירע כן לכל אומה ולשון אשר נאבדו מתוך הקהל ושכחו זכר טובתם ולא בכו בכי רב כמונו בני ישראל, אבל הענין כי זהו נחמה גדולה שאין מקבלים תנחומין על החי, משא"כ מת גזירה שישתכח מן הלב. לכן כל האומות שאין להם תקוה לחזור למה שנאבד מהם לכן נשכח זכרם מפיהם, אבל אנו בני ישראל שמצפים ומקוים ליום שעתידי הקב"ה לירד למטה וחומת אש סביבו וחסדינו יחיו ויראו וישבעו מטובו, ע"כ אין אנו מקבלין תנחומין על החי, נמצא שזה האבל לנו לנחמה גדולה, וע"כ תשעה באב הוא מועד גדול כי בו נדע ונשכיל שעתידיים אנו לחזור לקדמותינו כימי נעורינו, והן דברי חז"ל בדקדוק כל המתאבל הרי הוא זוכה מיד ורואה בנחמתה כי זהו תנחומין במה שמתאבל.

(דרשות חתם סופר, ח"ג, פד, ב)